

I. ЯКИМОВ - МЕТАН

ЖОВТОБЛАКАТИНИМ ШЛЯХОМ

(ПО ДАЛЕКОМУ СХОДІ)

П'еса на 4 дії

(З прологом)

П а р и ж

1955

I. ЯКИМОВ - МЕТАН

ЖОВТОБЛАКИТНИМ ШЛЯХОМ
(ПО ДАЛЕКОМУ СХОД)

П'єса на 4 дії

(З прологом)

П а р и ж
1955

ВІД ВИДАВНИЦІ

Хоч по походженню я не українка й не була на Україні, але серцем і душою люблю її чарівну пісню, мову і народ, з його історичним легендарним минулім і сучасним прағненням до національно-державного Відродження.

Люблю також і український театр, а тому й видаю нову п'есу «Жовтоблакитним шляхом» (По Далекому Сході), яка належить творчості драматурга І. Якимова-Метана, відомого на Сибіру й на Далекому Сході з перших часів революції.

На мою думку, ця п'еса сценічна, національна, глибокозмістовна й актуальна в своїй проблематиці, і не тільки на сьогодні, а, напевно, й на завтра. У всяком разі, п'еса «Жовтоблакитним шляхом» (По Далекому Сході), являється не вийнятком зі скарбниці української драми, а вкладом в неї.

Отже, з цієї певності я черпаю моральне задоволення й дякую Богові, що Він поміг мені бути корисною в справі видавництва.

Валентина Зіверт

Париж

15 вересня 1955 року.

У світлив і святий спомин про моого щирого друга й полум'яного патріота — Олександра Зіверта, який усе життя мріяв про кращу долю України і брав участь у праці на культурно-просвітній ниві.

I. Якимов-Метан

I. Якимов-Метан

П Р О Л О Г

Дієві особи:

Тарас Степанович, письменник, 35 років
Володимир Парфенович, сліпий музик, 37 років
Августина Казимировна, його дружина, 30 років
Парфеній Дмитрович, його батько, 65 років

Діється в Сибіру, під Іркутськом, в 1919 році, в часі визвольної боротьби під керівництвом адмірала Колчака.

Обстановка:

Тераса дачного будинку. З обох сторін, в діжках пальми. Вигляд на ріку Ангару та Іркутськ. Дім генерал-губернатора, музей, інститут та театр. Серед тераси стіл, на ньому самовар, чайник, 4 шклянки, печиво й варення, — у вазочках, нарізаний лимон, — у мисочці, цукор, — у цукорниці, й молощниця з молоком.

Августина Казимировна, Володимир Парфенович, Парфеній Дмитрович і Тарас Степанович п'ють чай. Вечір. Захід сонця відсвітлює на небі фантастичні барви.

Ява I

(Тарас Степанович держить в руках зшиток і читає:) **ТАРАС СТЕПАНОВИЧ** — ... «Нетреба ні бідних, ні ба-

гатих: нехай скрізь і завжди у всіх народів, живе, перш усього, людина... «Чоловік»... «Чоло-вік». Нехай твоя скрипка грає про це, надхненну, проймаючу, вічну пісню!...»

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — «Людина»... Яка глибока думка в цьому єдиному слові!.. «Чоло-вік». Добре ви спостерегли мої особливості й загальні риси. Так, «Сліпий музикант» — Короленка, для мене не зовсім зрозумілий і я думаю, що ваші «Сліпці» будуть деякою новиною в літературі про сліпих. Безперечно, це буде так. Мене, наприклад, не пригнічує свідомість моєї фізичної сліпоти, бо по своєму я добре бачу все. В моєму житті все мое вчуття світобудови,— в звуках, у відгомінах і в кожному подиху Природи. Я вихваляю й дякую Бога за все, за все, що Він посилає, й завжди почиваю себе невідкличною частиною Його світового творіння.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Мені теж подобається ваш новий твір. Але навіщо ви пишете українською мовою? Це ж, в наші часи, петлюровщина!

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Ну, це не зовсім так. Не піддавайтесь сумніву, Тарасе Степановичу. Мелодійна, чудова мова, як і чудова українська пісня. Ні, татусю, ви трошки несправедливі. Між іншим: я не знов, що українською мовою можна передати так тонко психологічні переживання.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — А все ж таки, російською мовою було б краще. Візьміть, наприклад, Гоголя...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Для мене приклад Шевченко. Він до мене близьче й рідніше, бо в його творах показана не тільки зовнішня національна краса, але й глибокі страждання народу.

АВГУСТИНА КАЗІМІРОВНА — Цілком природно. Так, кожному люба рідна мова й кожний любить свій рідний край, а тому й зрозуміло, що росіяни виспівують геній Пушкіна, поляки Міцкевича, а ви, українці, виспівуете геній Шевченка. У кожного народа є своя особливість, свої вартості й право на культурно-національне розвинення.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Ну, поляки, це інша нація. Річ іде про так званих москалів і українців. Це єдиний Русі народ, з єдиною вірою і в них повинно бути єдине прагнення до створення єдиної держави.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Очевидно не так. Московія і Україна — Київська Русь — це були дві держави і напевно знов будуть, бо москалі, своєю масою, кинулись за верховодами III інтернаціоналу, а український народ відокремився і пішов своїм шляхом національного відродження. Що торкається віри, то й тут дороги розійшлися, бо Україна уже має свою національну, православну автокефальну Церкву.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Так це ж трагедія!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Навпаки: відомо всім, що большевикам віра непотрібна, а Україна є релігійно-національна сторона, вона збереже Православіє і на цій підставі утворить нову державність.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Самостійність?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Хоч би й так.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Так це ж прагнення тільки інтелігенції на чолі з Грушевським!?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ні, це перш усього прагнення хліборобів, з гетьманом на чолі. Після Богдана Хмельницького, очевидно, знов царюватиме гетьманство й козацтво, виспіване пророком народу Кобзарем. Що ж торкається Центральної Ради, то такі особи, як професор Грушевський й академік Єфремов, були за федерацію з Росією. Але що ж зробите? Розвалилась вона! І по волі Провидіння, Батьківщині Ярослава Мудрого та рівноапостольного князя Володимира, очевидно, судилося знов бути Київською Державою і джерелом русько-християнської культури. А це, мені здається, буде добре й для тих, хто почуває в собі єдність Руси.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Все таки дивно: століття жили вкупі і... Ні, це, як і большевизм, німецьке діло. Ну, скажіть, будь ласка, вам погано жилось з

Росією?.. Навіщо ж в час смертельної загрози Україна посилає ножа в спину?

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Та що з вами, татусю? Ви ж самі тепер жалкуєте, що російський народ байдужий до свого внутрішнього розвитку й кидається на всяку чужинецьку принаду.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Та це так. Це правда.

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Ну, ось бачите! А хіба в цьому можна докоряти українському народові?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Справедливо. Не йти ж усім за верховодами большевизма! Та, нарешті, Росії, як держави, вже не існує!

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Ну, це нісенітниця! А більш рух під проводом Колчака?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну й що ж? Це агонія, бо поруч з Колчаком, під боком, у Томську уже існує Сибірська Крайова Рада, яка теж прагне до відділення й утворення нової державності на Сибіру.

АВГУСТИНА КАЗІМІРОВНА — Цілком природньо: кому бажано йти за купкою шалених інтернаціоналістів? Потім, треба згодитись з тим, що Росія, хоч і силкувалась, але не змогла знищити національну різницю народів. А тому й Польща, і Україна, і навіть Сибір дбають про утворення своєї державності.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Як хочете, але гетьманщина, це злий подарунок: це такий подарунок, про який недвозначно скаже наша історія.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Можливо. Але, дорогий Парфеній Дмитрович, окрім суда російської історії, є Божий Суд. Якщо говорити про подарунки, то мусимо признатись, що Україна, — Київська Русь, — до сполучення з Московциною, не знала кріпацтва. Вона була в складі культурних держав, родичалась з французькими королями та візантійськими імператорами. Мала свою академію й у всякому разі народ був письменний. А який подарунок вона одержала від Москви? Нечуване раб-

ство й 25-річну солдатчину. Освічені й країні загнали в Москву, землю у народа відібрали й віддали коханцям цариць та прислужникам царів. Але живучий український народ і ось вам наслідок.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Я бачу, — ви типічний самостійник!

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — При теперішньому положенню, це природно.

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Оце так! І ти туди ж?

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — І я. Самостійність, в цей історичний момент, на мою думку, це та творча сила, яка зможе відродити і Київську, і Червону, і Білу, і Московську Русь. Ми всі, сини Руси, яка в братерському співтаранні повинна повністю виявити слов'янський геній.

ТАРАС ПАРФЕНОВИЧ — Ось ця думка мені подобається! Так, усі народи, це ледве зачеплена цілина. У своїй національній творчості, це тільки Прелюдія Симфонії Великого Відкриття Людства. І наш Шевченко, і ваш Пушкін і Міцкевич, хоч і явили світову славу, але це тільки Прелюдія до пізнання Єдиного для всіх Бога. Як ви на це дивитеся, Августина Казіміровна?

АВГУСТИНА КАЗІМІРОВНА — Також, як і ви. У всіх народів, окрім земної метуїні, з'являється прагнення до пізнання в природі Бога.

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Амінь. Татусю! Який це чудовий момент!..

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Так. Але що нас жде всіх? У Колчака вже пішла невдача, а там, у Росії бунтарство й хаос...

АВГУСТИНА КАЗІМІРОВНА — Спробуєм пробратись на батьківщину Міцкевича, яка вже самостійна й перебуває в добрих умовинах.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А я думаю посунутись на Далекий Схід, у Приморщину, — що Зеленим Клином зветься. Цей край заселений переважно українськими хліборобами. Правда, мені жаль розлу-

чались з Сибіром: тут я прожив 19 років, жінка й діти — сибіряки, їй Іркутськ мені здається рідним, але на все Божа воля.

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Хотів би я зустріну-
тись з вами, Тарасе Степановичу, років через 25 -
30, тоді, коли все затихне. Гадаю, що ви не обме-
житеся одними «Сліпцями»? Безперечно, вас жде
тяжкий, тернистий шлях, але світлий шлях, і я, як
син Руси, хоч і Московської, від щирого серця ба-
жаю вам успіху в творчості, — письменника-дра-
матурга, — і в боротьбі за ідеал Відродження.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Сердечно дякую вам, Воло-
димире Парфеновичу. Виходить — ви будете на
Батьківщині Міцкевича, Сенкевича, Шопена й Ко-
стюшкі? Дай, Боже, і вам щастя. Ви мій перший
порадник і пам'ять про вас буде жити невитравно
в моєму серці. Жалую, що наші дороги розходять-
ся.

АВГУСТИНА КАЗІМІРОВНА — Нічого. Дасть Бог, ще
зустрінемось та з добрым скарбом, і буде чим по-
ділитись. Я розумію вас і співчуваю вашим праг-
ненням. У кожного своє. Між іншим, хочу сказати,
що ось нас, поляків, росіяни не люблять, а між тим
Міцкевич і Пушкін були великі приятели.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — О, про це є літературні сві-
доцтва! Наприклад: гуляючи по Петербургу, вони
двічі були захоплені дощем і, ховаючись під па-
м'ятником Петрові I, бесідували як друзі й при-
кривалися одним плащем.

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Цікаво.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — В одному вірші Міцкевич
згадує зміст однієї бесіди, яка торкалась царя Пет-
ра, його державних методів і утворення Росії...
«Він осідав народ, як коня, — говорить Міцкевич,
— він дав йому розмах і на всьому скаку, могут-
ньою рукою спинив і поставив до гори, на краю бе-
зодні. І завмерли Росія й цар: ніби заморожені су-
ворим північним диханням. Що буде з ними, як
прийде весна, як гаряче проміння сонця заліє їх

світом і теплом і розтопить лід?..» — Міцкевич тільки підняв це питання, а Пушкін відповів на нього трохи пізніше, — коли познайомився з історією Пугачовщини. Він пророкував: «Буде бунт, бунт рабів, жорстокий і безтязмний, безцільний і дурний...» Біля цього пам'ятника побував і Шевченко. Як і Міцкевич, він теж думав про майбутнє Росії і зараз відповів: «Повалиться трон, з царя знімуть вінець і до ката поведуть. І потече кров сонячою рік у синє море і хмарами заслонить сонце України. Але прийде час, воно знов засяє і усміхнеться дітям заплакана Мати. Встане Україна й помолиться на волі свободний народ». (Павза) Так, у свій час, на березі Неви, зійшлись шляхи цих трьох великих поетів слов'янського світу. Правда, Шевченко належав до народніх низів і років на п'ятнадцять був молодший, але їм, як великим поетам, Бог послав пророчий дар. Іноді являється питання: хто з них, велетнів, був найбільший?

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Усі. Так, так, усі: тому, що вони належать до геніяльних людей, для яких всяка звичайна мірка не підходить. Усі вони рівні тому, що залишили світові непорівняні зразки чуття й думки, виявляючи геній своеї нації.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Певно так. Усі вони в поезії, як зірки на небі, і кожному народу — його зірка — дорожче від усіх.

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Ну, що скажите, та-тусю?

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Так, з цим трудно не згодитись.

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Ось бачите, а ви... О, повіяло холодком від Ангари. (Підводиться і йде в глибину тераси, а за ним і Тарас Степанович. Августина Казіміровна убірає все зі столу і їй помагає Парфеній Дмитрович, які йдуть в кімнату)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Який чудовий вигляд на Іркутськ! Сквер, пам'ятник, будинок генерал-губернатора, інститут і краса міста, театр. А Ангара, це дійсно дикуня-красуня!..

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — А я уявляю захід сонця... Вчуваючи дихання природи, мені здається, що в цей момент, на небі повинні бути особливі відсвіти сонця, в чудових чарівних барвах.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Воно так і є... Люблю я захід сонця! До мене часто приходить настрій утопитись в цьому небесному океані й полинути туди, де сяють шляхи Безконечності... Знаєте що? Якщо можна, нехай ваша скрипка зіграє мені на прощання «Аве Марія» муз. Гуно. Занадто люблю я цю річ!

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — О, з охотою зіграю!
(Іде до дверей) Татусю, а, татусю!

Ява II

(Входить Парфеній Дмитрович)

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Що, синочку?

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — Тарас Степанович прохає заграти «Аве Марія».

ПАРФЕНІЙ ДМИТРВИЧ — Будь ласка. Я хоч і слабий акомпаніатор, але постараюсь. (Володимир Парфенович і Парфеній Дмитрович пішли.)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Дивиться на небо) Всемогутній Боже, Творець Світобудови! В лиці Христа Тебе ми виславляємо. Благослови нас в цей момент. Повій на нас Духом Твоїм Святим. Дай нам сили для боротьби з іспитом і загрозами сучасного життя. Пошли нам щастя побачити новий схід сонця й Поновлення Рідного краю. Україно Святая! Я чую Твій Київо-Печерський благовіст і бачу в воді Дніпра святу воду Йордана. Прийми від Твого сина полум'яний привіт! Прийми, Рідна Ненько, і благослови!.. (Скрипка, в супроводі піяніно, грає «Аве Марія», муз. Гуно. Павза) Марія, Марія... Краса, Музика, Поезія, Природа, Душа, Любов, Безмежність, усе, все має обличчя жіноче, бо сама земля Богородиця!..

Ява III

(Входить Володимир Парфенович, Августина Казіміровна і Парфеній Дмитрович)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Тисне руку Володимира Парфеновича і цілує його) Я щасливий цим моментом і жалкую, що не можу, не вмію висловитись про свої думки й чуття, які розбуджує в мені музика. (Тим часом Августина Казіміровна і Парфеній Дмитрович пішли на терасу.)

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — А по моєму, ви їх уже висловили: у вас, письменника і співця, як і в мене, музики-скрипака, усі світовідчутвання в звуках та в кожному подиху Природи!..

АВГУСТИНА КАЗІМІРОВНА — Дивіться, які блискавиці!

ПАРФЕНІЙ ДМИТРОВИЧ — Так, чудовий момент в Природі...

ВОЛОДИМИР ПАРФЕНОВИЧ — І в цій Природі почувается Симфонія Великого Відкриття, а також почувается присутність самого Дирижера Світобудови.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Чудово, чудово! І так, друзі мої, рушаймо наперед, туди, куди кличе нас усіх Зоря Нового Життя й Новий Схід Сонця!..

З А В І С А

Д І Я П Е Р Ш А

Дієві особи:

Тарас Степанович, емігрант	48 років
Ольга Василівна, його дружина	42 "
Володимир, їх син	23 "
Віктор, " "	21 "
Герасим Борисович, підданець ССР	50 "
Наталія Івановна, його дружина	45 "
Євгеній, їх син, студент	23 "
Галина, їх дочка	19 "
Петро Тимофіевич, біженець	40 "
Степан Гаврилович, письменник	65 "
Микола Юдович, артист	50 "

Діється в Харбині (Манджурія) в 1935 році.

Обстановка:

Кімната. З правого боку піяніно й посередині двері. З лівого боку, біля вікна, на першому пляні, у діжечці — великий квітень. Біля середніх дверей, під стіною, буфет і на обидві сторони на тумбочках квітні. На стіні годинник. З правого боку в кутку ікона. Над піяніном картина «Українська ніч» — Куїндзі. Серед кімнати стіл і навколо нього стільці. Над столом висить лямпа з абажуром. Вечоріє.

Ява I

(На сцені Герасим Борисович і Тарас Степанович)
ГЕРАСИМ БОРІСОВИЧ — (Грає «Романс без слів» —

муз. Чайковського, а Тарас Степанович слухає й дивиться в вікно) Так кажеш, що й Чайковський українець?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, маються свідоцтва, що його прадід був полковником війська запорізького, а потім його заслали у Вятку.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Як послухаєш тебе, то складається таке враження, що майже всі видатні люди в Росії були по походженню українці.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Не всі, але багато: візьми, наприклад, князя Безбородка, графа Розумовського, митрополита Петра Могилу, історика Костомарова, письменників Гоголя й Короленка та й Достоєвський син уніята, значить, українець, і чимало таких, які зробили цінний вклад у скарбницю Росії.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Перший раз чую про Чайковського. А люблю я його музику! Який він чудовий лірик!.. Колись і я мріяв стати справжнім музикою, а ось оженився й обставини склались так, що прийшлося служити бухгалтером на замізниці. Та й ти мріяв про оперу, а зробився керівником телеграфу і, нарешті, зовсім несподівано, зробився українським драматургом.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, й що ж? Слава Богу! І ти, і я прожили свій вік недаремно. Виростили дітей, а тепер ще можемо бути корисними в будівництві Нового Життя, серед рідного народу, який живе і в Канаді, і в Америці, і скрізь по білому світі.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ось про що ти мріеш! Ну, й невгамонний ти чоловік!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Як бачиш: ідея національного відродження в моєму житті панує над усім.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Невже ти віриш у можливість самостійності України?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Вірю, як в самого Бога! В цей час, вона в складі СССР уже республіка. Правда, фактично це тільки на папері, але козацька

кров в народі живе й Україна незабаром звільни-
тися від советських пиллюшок. Між іншим, у мене
буває біженець з Приморщини й розказує багато
цікавого...

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ну, добре. Поживемо й по-
бачимо. Слухай, друже! А ну, лишень, згадай ста-
ровину та заспівай щонебудь!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Гаразд, давай попробую. Ті-
льки, що ж тобі заспівати?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — (Сідає за піяніно й пере-
гортає ноти) А ось аріозо Мазепи, або арію Князя
Ігоря.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Підходить) Давай Ігоря.
(Герасим Борисович акомпанює, а Тарас Степано-
вич співає: «Ні сна, ні відпочинку моїй змученій
душі, мені ніч не шле поради в порятунку. Мину-
ле все я знов переживаю...») Тепер заспіваю з
«Гайдамаків», спів Яреми. Це вже нашого славет-
ного Лисенка.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Давай, друже, давай! (Спі-
ває: «Ой, Дніпре мій, Дніпре, широкий та ду-
жий...») Ну, Тарасе, ще є порох у пороховницях!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ні, уже не те... А правда,
музична, добра штука?.. А слова Шевченка, його
слова... «А в степах України, дай то Боже мілій,
блісне булава!..»

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Що ж, можливо. Дай, Бо-
же!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — І знов з золотоверхого Киє-
ва святого засяє благодать Божа. І залунає по всій
землі «Слава Україні!» І відгукнуться її діти, які
розкидані по Сибіру, по Далекому Сході, по Кана-
ді, по Америці й скрізь по білому світі!..

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Який ти, все таки, ідеа-
ліст! Без жартів.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це дійсність сучасного жит-
тя. Невже ти не помічаєш, що час Відродження
прийшов по всьому світі?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Може воно й так, але це

Відродження вимагає світової кровної жертви, бо народи Сходу теж заворушилися. Один Китай 500 мільйонів, а там Індія 300 мільйонів...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, події розгортаються в світовому маштабі й Европі прийдеться відпокутувати свої гріхи. Але всеочищаючий Огонь, очевидно, необхідний.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ой, яке ж страхіття нас жде!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — В цьому горені страждань людство перебувало й раніш, але урівноважиться все, повернеться до ритму й в гармонійному сполученні народів потече Нове Життя у Славу Божу. Так, так, ми вже на порозі нової ери й нового світогляду.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Охо-xo-xo... Ось приходиться їхати в СССР і я, призналася тобі, гублю розум: жінка своє, а діти свое. Знаю добре, що там тепер народився новий тип людини, який для нас зовсім чужий. Правда, багато туди іде людей, на віть деякі емігранти ідуть!..

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Чув, чув.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Але я від усіх думок і почувань уже спати не можу. Ти тільки подумай: 30 років я прослужив на Китайській залізниці, країці літа минули тут, в Харбині. Одружився, виростив дітей, жив спокійно, не знав ніяких революцій, і раптом — на тобі!..

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Кажеш, не хочеться їхати в Советську Росію?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ай, в яку там Росію? Я хоч сьогодні згоден піти слідом за тобою, бо в душі я такий же емігрант. Але діти, діти!.. Е, що казати! Твій старший і той хилиться в советську сторону.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ось як! Це новина для мене. Хм... Цього не може бути, бо після скінчення технікума вони обидва покінчили з советським підданством.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Та це я знаю, але ти не за-

бувай, що пропаганда й заразливий вплив оточення роблять своє діло. Ну, а у мене ще й мати потурає.

Ява II

(Входять Ольга Василівна й Наталія Іванівна)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ось вони! Як зайдуться, то й водою не розіллеш.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Чого ж без вогню сидите? (Засвічує лямпу)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Нам добре й так. Ось що, Олю! Може пошануєш нас чайком?

ОЛЬГА ВАСИЛІЄВНА — Гаразд, гаразд. Чай уже готовий. (Пішла)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Що це наші діти загулялися?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Напевно у Яхт-Клубі. Нехай розважаються.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — І це правда: нехай нагуляються перед від'їздом. (Зітхаючи) Охо-хо... Збираємось іхати, а, призватися, на душі важко.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Чого ж так? Здається ви вже давно наважилися.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Та не ми, а діти. Галя ще не так, а Женя й слухати не хоче, щоб зоставатися!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Наталю! Може б справді відклести нашу поїздку? Треба все ж таки подумати!

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — О, Господи! До якої ж це пори? У мене вже голова болить від цих думок!

Ява III

(Входить Ольга Василівна з самоваром і ставить його на стіл. Потім бере з буфету шклянки, варення та інше і теж ставить на стіл)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — І що нас там жде? Багато всяких вістей, а не знаєш, в що вірити?

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Та годі вже! Пишуть, що гарно зустрічають: на великих станціях з музикою і навіть в лазню посилають!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — О, цю музику й лазню я уявляю! Там і обмілоть, і розчешутъ, та так розчешутъ, що й без музики затанцюєш!

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Дурнищо ти пleteш.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ось бачите? Побалакайте з нею!.. Ти зрозумай, що не ми їм потрібні, а наші гроши, які ми заробили тут, на Китайській залізниці.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ну, годі, годі, вистачить.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Давайте краще, чайку поп'ємо. (Чути голоси й сміх молоді)

Ява IV

(Входять: Галина, Володимир, Євгеній і Віктор)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ось і наша зміна. Нагулялись?

ВОЛОДИМИР — На сьогодні — досить. Ти, Галю, як думаєш?

ГАЛЯ — Пхі... Після чаю, я ще піду в кіно. Та я гадаю, що ви всі підете зі мною.

ВОЛОДИМИР — Щось не хочеться.

ЄВГЕНІЙ — Ходім. Кажуть, що сьогодні дуже гарна картина.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ну, сідайте, сідайте, та по-перше чаю напийтесь.

ЄВГЕНІЙ — О, це так. (Сідають і п'ють)

ВОЛОДИМИР — Призначатися, мені обридла американська з її фокстротами і всякими вибриками.

ЄВГЕНІЙ — Тоді поїдемо в СССР і будемо дивитися на советські фільми.

ГАЛИНА — Певно так. Ну, що, Володю, «дайош»?

ВОЛОДИМИР — Бачиш, Галю, ми недавно відтіля і надивилися на всякі фільми.

ЄВГЕНІЙ — Кинь «бузитъ»! Будь товарищем. Тепер там живеться добре. Усі туди збіраються. Наш політехнікум майже ввесь від'їздить.

ВОЛОДИМИР — Знаю, знаю. Навіть ректор Устругов, бувший міністер Колчака, і той набрався сміливості.

ГАЛИНА — А професор Устрялов? Це теж щонебудь значить!

ВОЛОДИМИР — Ну, цей давно уже спускається на своїх «гальмах». Та воно й зрозуміло: вони обидва «зміновіховці», а тому на еміграції будуть чужими й зайвими.

ЄВГЕНІЙ — Ну, пішов «бузить»!

ГАЛИНА — Вікторе! А ти чого мовчиш?

ВІКТОР — Треба ж комусь слухати! Хм... Збираєтесь їхати, але я бачу, що Харбін вас не пускає. Очевидно, не усміхаються вигляди.

ВОЛОДИМИР — Ех, поїхав би і я в Україну, але...

ЄВГЕНІЙ — Ну, так і кинь «залуплятись»!

ВОЛОДИМИР — Ні, Женю, давай краще підождемо.

ЄВГЕНІЙ — А, бойшся? Так, там самостійницькими ділами не займешся, навіть «втихаря».

ГАЛИНА — Ну, це дурниця! Там усяка національна творчість заохочується.

ЄВГЕНІЙ — Ти «заткнись»!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — (Скипів) А ну, годі! Я не хочу слухати твоїх мерзотних висловів!.. Хм... Со-ветський інженер! Подивітесь ви на нього!

ГАЛИНА — Татусю, нам дома обридло слухати ваші докори.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Галю, а ну, замовкни!

ЄВГЕНІЙ — Е-хе-хе... Ви, «сорокоти», ніколи нас не зрозумієте. Вам і досі потрібні сентиментальні, витворені слова, бо ви й досі кохаетесь в тургенівщині, яку вам вщепили. Забудьте, бо це все минуло й не вернеться.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я б цього не сказав. «Батьки й діти» перед нами. Російський Базаров і у нас цвіте червоним цвітом.

ВОЛОДИМИР — Татусю, а це навіщо?

ВІКТОР — Тебе не спитали.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Стрівай, Вікторе. Дай і йому розперезатися. Ну, ми слухаємо.

ВОЛОДИМИР — Гм... Я гадаю, що не можуть усі жити ідеями Шевченка, Франка і їм подібними.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ось воно що! І ти під советським впливом перебуваєш?

ВОЛОДИМИР — Я хочу сказати про те, що крім націо-

нальних творців є творці загально-людського значення.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А людство, хіба не з різних народів складається?

СВІГЕНІЙ — У всякому разі, в наші часи, популярні нові пророки й нові поети.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Які?

СВІГЕНІЙ — Та хоч би такі, як Єсенін і Маяковський.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Чи не тому, що перший повісився, а другий застрілився, — завдяки гарним умовинам життя?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Годі вам сперечатися. Прохаю вас.

ПАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ждіть, якраз вони уступлять.

ГАЛИНА — А Віктор — дипломатично мовчить.

ВІКТОР — Це тому, щоб звернути на себе твою увагу.

ГАЛИНА — Добре. Так ось промов ти своє слово.

ВІКТОР — Гаразд. Що ваші Єсенін і Маяковський оригінальні, то це так, але порівнювати їх з Шевченком, Франком та Лесею Українкою ніяк не можна. Згодься, що вони занадто маленькі.

СВІГЕНІЙ — А я думаю, що не всі доросли до того, щоб їх зрозуміти.

ВІКТОР — Ха-ха-ха!

СВІГЕНІЙ — Зовсім не смішно.

ВІКТОР — Ось що, Женю! Ти, як майбутній інженер, краще захищай свої проекти.

СВІГЕНІЙ — Подумаеш! По-твоєму, може і Горький маленький?

ВІКТОР — А що таке Горький? Недавно я читав про нього думку Льва Толстого... Татусю, як той журнал називається?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — «Живописная Россия».

ВІКТОР — Так ось слухай: торкаючись його твору «Надії», Толстой каже: «Що Горький в цьому творі нам показав? Що у бояків є душа? Безперечно вона є, але бояцька душа.

СВІГЕНІЙ — І все таки Горький великий письменник.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Так, у бояків він герой. У творах Єсеніна, матюки, а в Маяковського плюшки

та харкотіння фабрик і заводів, це теж перлини пролетарської творчості. Одна назва поеми, «Облако в штанях», чого варта! Слава Богу, що ми не дорошли до зрозуміння цієї пролетарської «естетики».

ЄВГЕНІЙ — Що б ви не казали, а дійсність красномовніш від ваших слів. Еміграція безсильна й починає задихатись, а через це молодь повинна іхати в ССР. Там вона закінчить освіту і буде корисна.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Кому?

ВІКТОР — Советській владі.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — У мене вже голова болить. Як вам не обридне щодня сперечатися. Люди сотнями ідуть!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ну й що ж з того? Це ж масова психоза!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Та годі!.. Вікторе, вранці був післанець з Українського Дому. Тебе просять прийти завтра.

ВОЛОДИМИР — Поздоровляю.

ГАЛЯ — А в чим річ?

ВІКТОР — А в тім, що я вступив до організації «Січ».

ГАЛЯ — Оце так несподіванка! А яка мета цієї організації?

ВІКТОР — Звичайна: об'єднання молодих активних сил.

ГАЛИНА — Це значить, і ми хочемо пошуміти про Україну?

ВІКТОР — Що значить, пошуміти? Я хочу бути вартим Батьківщини свого батька.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Увесь в Тараса Степановича.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — О, він ще в початковій школі захоплювався Тарасом Бульбою.

Ява V

(Входить Петро Тимофіевич)

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Добривечір!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А, Петро Тимофієвичу! Добривечір, наш годувач! Проходьте й сідайте.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Спасибі. Я вже тут сяду.

(Сідає біля дверей) Вибачайте, що я зараз трошки веселенький.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це нічого.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Був на іменинах, подорозі й до вас завернув. Думав, що застану вас одного.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я завжди радий вас бачити.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Спасибі вам за це. А все ж таки вибачайте всі, що я, хуторянин, між вами й той...

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА Та годі вам!.. Ми всі прості люди.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Е, ні! Це не зовсім так. Хто я? Пекар та й тільки! Печу хлібець для людей та й сам біля них потрошку годуюсь. Так... Усе життя, можна сказати, біля хліба: і орав, і сіяв, і косив, і молотив... Е, що там казати та розказувати: Мужик я! Хоч трошки й письменний: про козаччину читав, про гайдамаків, про «Січ» та про Запоріжжя... Ех, чому я тоді не народився!?. Егє ж... Так, ото, значить, був я у старого приятеля. Він теж утікач, з Зеленого Клину. Я ото з Хорола, а він з Чернігівки. Ну, звісне діло, давно не бачилися і з радощів, значить, ото той... по одній, по другій... Ну, звісно, як робочі люди!..

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, звичайно так!

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Каже, що цими днями ще люди прибігли.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, ну, цікаво?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — І чого тільки не оповідають! І про поневолення, і про заслання та примусову працю... О, Боже наш! Усе гладять та розглажують нашого брата мужика, навчають та до розуму приводять. Багатьох уже нема на світі, а частина ще держиться, хоч її теж заїдають злідні. Але живуча селянська душа і вона сподівається, що недалеко той час, коли «пани-товариші» скрутять собі шию. О, швидше б уже цей кінець, — тоді держись шапка!.. Вибачайте, що я трохи виплив, але я тверезий, бо знаю, що зараз кажу.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Нічого, нічого. Ми всі по-трошку п'ємо.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Люблю вас, Тарасе Степановичу! Душа у вас наша. Слава Богу, є ще люди! Так...

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Шкляночку чаю. (Подає чай)
ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Спасибі, спасибі, Ольго Василівно.

ЄВГЕНІЙ — (Нервово) Ходім.

ВОЛОДИМИР — А в чим річ?

ЄВГЕНІЙ — Я терпти не можу!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Що тебе вкусило?

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Справді: що з тобою?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Це я винен: від мене селянином запахло. Вибачайте, панове. (Підвідиться)
Спасибі за чай. (До Євгенія) А ви не турбуйтеся.
Краще буде, як я піду.

ЄВГЕНІЙ — Так, це буде краще.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Євгене, ти не забувай, що ти не у себе вдома.

ЄВГЕНІЙ — Нехай і він не забуває. Подумаєш, який герой!

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Бачу, бачу, що вам не подобаюсь. Хм... Чув, що ви збираєтесь іхати в Москву, слухати її червоні пісні. Що ж, скатеркою дорога!.. Ех, паничу, паничу! Якби ви знали ціну тим гребінцям, якими там розчісують, то...

ЄВГЕНІЙ — Це нахабство! Ходім звідси!.. (Молодь встає)

ВІКТОР — Женю, кинь ти свої дурощі!

ЄВГЕНІЙ — Залишайся, якщо тобі приємно слухати. (Пішли)

ВІКТОР — (На ходу) Не розумію твого запалу. Ну, що тут особливого? Він тямить по-своєму. Ну й нехай... (Далі не чути)

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Вибачайте, що я насмілився так сказати вашому синові. Це хворе у мене місце, а тому я й не стримався.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Нічого, нічого. Нехай молодь слухає.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Тільки подумати: під боком стогне рідний народ від нечуваного кріпацтва, а

тут, в Манджурії, ситі й усім задоволені наші украйнці, та ще й вчені, граються у «большевичка». А то й ще гірше: «моя хата з краю, я нічого не знаю». Боже мій! Коли ж у людей прокинеться совість? Коли здрігне серце?.. Повидихалися... (Крізь слізози) Де ж та українська козацька слава? Де ж ви діти запорожців — синів вільної волі?.. Немає. Полягли кістками під Базаром та під Крутами, а що зосталося, то такі нещасні, як я: тільки скиглити вмію. Ой, нещасна наша доля!.. Ех!.. (Махнув рукою) Прощавайте. (Похнупився й пішов)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, Герасиме, що ти після цього скажеш?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Переживаю гостре почуття сорому й мимоволі себе питтаю: хто я, і що я? Сірий, нудний і жирком оброслий перевертенень...

НATALІЯ IВАНІВНА — Я так і знала. Ну, ти як хочеш, а я поїду з дітьми.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Як вам подобається?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Говорити все можна.

НATALІЯ IВАНІВНА — Й-Богу, поїду!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Кому ти там потрібна? Може думаєш заступити місце мадам Колонтай? Чи може тобі усміхається доля колхозної вбиральниці?.. Ось що, Наталко! Ти не казись і краще вари мені тут любимий борщ.

НATALІЯ IВАНІВНА — Ну, про це дома поговоримо. Досить.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — А, не подобається?

НATALІЯ IВАНІВНА — Збраїмось додому. Правда, вже пора. (Підводиться)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ось вона, комісарша моя! Ну, ходім. (Прощаються)

НATALІЯ IВАНІВНА — Наговорилися вдосталь. На сьогодні вистачить. До побачення. Приходьте тепер до нас. (Пішли)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Наслухаєшся, так голова крутиться. Невже ж і справді там усе змінилося, в кращу сторону?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, до цього ще далеко. Але

до того йде. Час зробить своє діло. Тепер там панує червона шляхта, але незабаром знов повстане Україна й разом з нею всі поневолені народи, скинути зі себе ярмо й запанує кожний у своїй Батьківщині. Голос вільного народа — голос Божий.

Ява VI

(Входять Віктор і Володимир)

ВІКТОР — (Схвилювано) Кинь ти копіювати Женю! Ти вже не помічаєш, що твоїм язиком говорить «гаспадін товаріш».

ВОЛОДИМИР — Навіщо мені Женя? Я й сам дорослий і маю свій розум. Схочу — поїду в ССР, не схочу — залишусь тут. Це мое право.

ВІКТОР — Ой, як важко! Розумний дурень.

ВОЛОДИМИР — Але не дурніш від тебе.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ну, годі! Це мені зовсім не подобається.

ВІКТОР — А чого він пишається: «я дорослий, я розумний, я хочу їхати в ССР», ха-ха!.. Свій гонор показує. Перед ким? Перед вами?.. Дивна річ: сам же говорить, що недавно там був і бачив «всякі» картини, і тут же піддається впливу Євгена, який там не був, нічого не бачив, ні чорта не знає й нічого не розуміє.

ВОЛОДИМИР — Ну, це вже занадто! Не забувай, що він уже має диплом інженера.

ВОЛОДИМИР — І що з того? Хіба мало дипломованих дурнів?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ну, годі, годі! У тебе, з батьком, теж дещо бракує: наперекір всьому мрієте про Нову Україну, уноситесь кудись, а в дійсності, це пусті й шкідливі балашки.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А це ж чому?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — А тому, що в вашому Національному Домі окрім гризні я нічого не бачу. У кожного на першому пляні своє «я», свої амбіції. А чого тоді можна сподіватися від народньої маси? Згодься, що ви всі нездатні до об'єднання! Вас ті-

льки силою можна притягти до роботи. Ви ж усі, всі бунтари!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це правда: з українців трудно зробити рабів, бо вони козацького роду. Від них і досі пахне Запорозькою Січчю. Свободолюбивий народ! Він на протязі всієї своєї історії боровся й буде боротися за своє право й за кращу будущину своєї Батьківщини. Ти не можеш зрозуміти, що в народі прокинулось пристане національне «я» і що в цьому горінні...

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — (Обриває) Та ти вже, як почнеш, то тільки слухай, і все ж таки я мушу сказати, що ти страшений мрійник! Правда, за 24 роки я звикла й примирилася зі своєю долею, але часами тяжко й невимовно боляче дивитися, як ти сам мучишся й приносиш у жертув всю сім'ю.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Олю, Олюсенько, рідненська ти моя! Невже я чую це від тебе?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Я притомилася. Наша біганинина від Іркутська до Владивостоку, а потім від Владивостоку до Харкова й Києва, блукання по всяким норам Донбаса й знов назад, у Сибір і Мандріжурію. Це все вимотало з мене всі сили, і ти сам знаєш, в якому стані мое серце. Крім цього, мучить мене печінка і вже пухнуть ноги. О, Боже мій! І все завдяки твоїм химерним українським ідеям... (Душать сльози)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Вухам своїм не вірю...

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ось і тепер: ти покинув службу на залізниці й перейшов на емігрантське положення, а з якої надії? Ну, я розумію, що для червоних ти чужий, але й для місцевих українців ти теж чужий, бо вже цікують на тебе й розповсюджують усякі ганебні чутки. Наприклад: що сюжет п'еси «Червоний сміх» ти украв!..

ВІКТОР — Яка мерзота!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ти очуяйся й зрозумій, що це ж жах! Ти тепер цілковито самітній! А що далі жде? Злидні, як і всіх емігрантів. Доки ж це? (Плаче)

ВОЛОДИМИР — Мамусю, наша рідненька, заспокойся! Окрім татуся у тебе є два сини. Голодувати не будемо.

ВІКТОР — Авжеж! Навіщо накликати страхіття?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Я притомилася, змучилася, зрозумійте мене?.. (Ридає)

ВОЛОДИМИР — О, Господи, що ж це таке? Татусю! (Подає шклянку води)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Про себе) «Царю небесний, утішителю душє істини...» (Підходить) Заспокойся й зрозумій, що сучасне життя, в своєму порушенні, вимагає терпіння, любові й моління. Сотні тисяч вірних синів склали голови за рідний край, за країну його долю. Це ж не порожній звук!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Так. Але ти самітній і безсильний. На кого ти надієшся?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — На Бога. Він Всесильний і Всемогутній.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — На Бога... (Хреститься й спадає з тону) Ну, що ж, тоді Бог з тобою.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Володю, Вікторе, дітки мої! (Хвилюється) Може я справді хворий своєю мрією про майбутнє щастя Рідного Краю, але мене нестримно тягне його сила відродження, таємна сила, і я хочу бути корисним і вартісним сином України. Я не Шевченко і не Франко. Я один з тих непомітних частинок маси — складу народу, який уявляє собою підставу для них, геніальних національних творців. Розумієте?

ВОЛОДИМИР — Як не зрозуміти! Але й мамусю ми розуміємо. Певна річ, що у всьому, що торкається Рідного Краю, — ми з тобою.

ВІКТОР — О, в цьому ти не сумніваєшся. Мамусю, рідна, благослови нас! (Володимир і Віктор підходять до неї й схиляються, вона їх хрестить й обіймає обох.)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Дітки мої, любі... (крізь сльози) Бог вас благословить! (Схилилась до їх голів)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Вперед, дітки, з Богом вперед!.. (З а в і с а)

ДІЯ ДРУГА

Кімната. З лівого боку — від глядачів — на першому пляні вікно й біля нього письмовий стіл, на якому невеличкі дзигарі, папери, журнали й газети. Біля столу стілець. На стінах картини, різні краєвиди. Двері посередині й з правого боку. З лівого боку канапа, поруч квітень, а далі, — в кутку вісить ікона і під нею круглий столик. Біля дверей з обох сторін квіти. З правого боку, коло стіни, шафа з книжками (книгозбірня), по боках стільці. День.

Ява I

(Євгеній і Галина складають у тлумок дорожні речі.
Наталія Іванівна сидить біля столу)

ЄВГЕНІЙ — Досить! Обридло мені слухати ваше ниття. Рішили, ну й годі!

ГАЛИНА — А ось і одяг літуна. Як приїдемо в Москву, — зараз же піду в школу авіяції.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Зітхаючи) Охо-хо-хо... Піду й я пакуватися, щоб поспіти до обіду. (Підвелаєсь)
І де це наш батько цілесінькі дні пропадає?

ЄВГЕНІЙ — Не може розлучитися зі своїм Тарасом Степановичем.

ГАЛИНА — Відкіля ти знаєш? Може у нього й Тараси-
ха є?

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Мели, мели, пустомеля. Ти ось краще скажи, як ти з Володьком будеш розставатися?

ГАЛИНА — П-фі... А мені що Володька?
ЄВГЕНІЙ — Ой, чи так це воно?
ГАЛИНА — Там кращі знайдуться.
НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Та ти у нас швидка. А він все таки гарний.
ГАЛИНА — Ганчірка він! Я таких не люблю.
ЄВГЕНІЙ — Та невже? А признайся: уже ние серденько?
ГАЛИНА — Замовчи, а то як почастую оцим черевиком!..
ЄВГЕНІЙ — Ха-ха-ха! Ну, ось бачиш!
НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Усміхайтесь) Діточки ви мої, квіточки мої. (Пішла праворуч)
ГАЛИНА — Яка ніжна й добра наша мамуся!
ЄВГЕНІЙ — Певно, що не така, як татусь.
ГАЛИНА — Хм... А в чім не добрий наш татусь?
ЄВГЕНІЙ — У своїй впертості й непримиримості.
ГАЛИНА — Ну, в тебе на першому пляні твої політичні заскоки. Ні, наш татусь теж добрий. Я ось по-прохала його купити мені, в запас, дюжину шовкових панчіх, і він не відмовив... Ой, я й забула: треба ж ще купити помади, пудру, парфюмів й одеколону...
ЄВГЕНІЙ — Кому що, а куриці просо. Ну, я склав свої речі.

Ява II

(Входить Володимир)

ГАЛИНА — Женю, подивись, який чудовий японський халат!
ВОЛОДИМИР — Гарний, гожий.
ГАЛИНА — А ось ти, так зовсім негожий! І перш усюго кажутъ: добриденъ!
ВОЛОДИМИР — О, це так. Добриденъ, Галочко!
ГАЛИНА — (Комезливо) Не хочу відповідати.
ВОЛОДИМИР — Ха-ха!.. Добриденъ, Женю!
ЄВГЕНІЙ — Добриденъ, Володю!
ВОЛОДИМИР — Маю тебе сповістити про щось важне. (Сідає) Був я зараз на тім боці Сунгари і, повернувшись, гуляв на березі. Дивлюся, на окре-

мій лавці сидить Герасим Борисович і...

ЄВГЕНІЙ — Ну, ну?

ВОЛОДИМИР — І ніби дивиться в далечінъ, але видно було, що він замислився. Я обережно підійшов і привітався, а він не чус. Я другий раз, і голосніше. Він тоді здригнувся і відповів, але якимсь чужим голосом. Від мене не затайлося й те, що на його лиці були сліди сліз. Так, так! Я присів біля нього і хотів заговорити, але почував себе ніяково і ми мовчали. Знаєш, я відчував, що у нього на душі горе...

ЄВГЕНІЙ — А, він сам винен! Накликає на себе якусь страховину, майже щодня служить молебні й взагалі чорт зна що вигадує!

ГАЛИНА — Стрівай, Женю! Ти тільки знаєш чортиха-тися. (До Володимира) Ну, кажи далі!

ВОЛОДИМИР — Потім він раптово мене питає: «ти віриш у Бога?» — Я, спочатку, розгубився, а потім переміг себе й відповів: «Не знаю, — кажу, — але почуваю, що в природі царює Таємність, яку називають Богом...

ЄВГЕНІЙ — (Про себе) Тарас Степанович.

ВОЛОДИМИР — Герасим Борисович подивився на мене й питає: «Значить таке чуття вище нашого розуму й воно сильніше наших претенсій на встанову інших розумінь?» — Я знов розгубився. Ось тобі, думаю, несподіваний іспит!? Потім насмілився й кажу: «Ці претенсії можуть бути причиною кристалізації цього питання та ще сильніших поривів думок про Бога.»

ЄВГЕНІЙ — Відповів ти цілковито устами свого татуся. Це його слова. Але це все бридота проти наукових усталень. Прогрес людства не в маячінні ідеалістів.

ВОЛОДИМИР — Хм... А ти хіба не ідеалізуєш життя ССР?

ГАЛИНА — Залишіть ви свою філософію! Бідний татусь: він з-за нас мучиться. А де він тепер?

ВОЛОДИМИР — Ось цього вже не знаю. Мушу зауважити, що коли я збирався йти, то він промовив:

«я був би щасливий, якби твоїми устами заговорив мій син.»

ЄВГЕНІЙ — О, ні! Я не віск: з мене не виліпиш смішної фігури. Ти добре знаєш, що мене цікавить нове життя й нові люди, які народилися в ССР, (Галя несе свій тлумок). Галю, візьми й мій тлумок. (Галя взяла й пішла)

ВОЛОДИМИР — Кажеш, там нові люди. Хм... Дуже жалкую, що в подвоєній формі кріпацтва ти бачиш свій ідеал.

ЄВГЕНІЙ — Кинь плести дурницю!

ВОЛОДИМИР — Ні, це не дурниця. Я там був і знаю, що таке колхози та інші для робітників розкоші. Там нема для людей свободи, а значить нема й вільного життя.

ЄВГЕНІЙ — Ну, ну, далі, як говорить твій татусенько?

ВОЛОДИМИР — Ні, це я кажу, його син. Можна обдурити народну масу, але життя не обдуриш. Ти думаєш, я не прагнущ до рідного краю?

ЄВГЕНІЙ — Знаю. Але тебе татусенько не пускає.

ВОЛОДИМИР — Даремно так думаєш. Мене не пускає задержуючий початок моого «я», моя віра в національне відродження там, в ССР, де в свій час я можу бути корисним для Батьківщини.

ЄВГЕНІЙ — Ну й зставайся з своїм «я». Ех, голубе мій, без рідного ґрунту ти скоро засохнеш.

ВОЛОДИМИР — Не думаю. Хоч і в чужій, але в свободній стороні, скажемо, в Америці чи в Канаді... Страйвай, стривай, ти вислухай: там живе не одне покоління українського народу й не засохло — склонилися звичаї батьків, національна культура з її провідниками й відтіля голос українства лунає по всій земній кулі. Так, так, даремно ти робиш кисленські усмішки. Там навіть є свої національні військові частини.

ЄВГЕНІЙ — Хто це тобі сказав?

ВОЛОДИМИР — Це видно з газет і журналів. Там є вищі й середні школи, свої банки, торговельні й промислові підприємства, багате сільське господарство, свої агрономи, інженери, лікарі й юристи, а

тут, на Далекому Сході, до цього часу нема навіть початкових шкіл. А Край же заселений переважно українцями.

ЄВГЕНІЙ — Це все бридня.

ВОЛОДИМИР — Ого! Ні, друже мій, українське питання, це не бридня і прийшов історичний момент, який оголосив імперію-Росію і перед усім світом показав, як забилося на волі серце Руси-України. Так, так! Затріпотіло це козацьке серце й викликало 40 мільйонний народ до Нового Життя. Ось тут і збулося пророкування: «Оживуть гетьмані, в золотім жупані, прокинеться доля, козак заспіва...» І вона так прокинулася, що навіть «гаспада-товаріщі» мусили відчинити двері Української Академії Наук. Певна річ, що большевики мріють через неї втілити народу крикливий матеріалізм, але...

ЄВГЕНІЙ — (Перебиває) Ну й демагог же ти!

ВОЛОДИМИР — Нехай буде так. Але я кажу про святу правду. Нове життя треба починати від джерела русько-християнської культури, а не уявляти собою сліпу зброю в руках інтернаціональних штукарів, які заграють — зо всіма народами — в націоналізм, а як приберуть до рук, то вбивають цей природний дар і роблять усіх своїми рабами.

ЄВГЕНІЙ — Хм... Чорт візьми! Навіщо ти мені так старанно про це глумачиш? Невже ти думаєш, що я дурніш від тебе?

ВОЛОДИМИР — О, хіба це можливо?

Ява III

(Входить Наталія Іванівна)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — А, Володько прийшов.

ВОЛОДИМИР — Добриденъ, Наталіє Іванівно!

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Спасибі. Женю, я хочу взяти з собою благословенний образ Спасителя. Тільки куди його сховати?

ЄВГЕНІЙ — Ось цього ще не вистачало? Та ви при своєму розумі?

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Я візьму тільки один.

ЄВГЕНІЙ — Навіщо?

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Дивно. Богу молитись!

ЄВГЕНІЙ — Можна обйтися і без ваших образів.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ну, це вже занадто. Благословені образи — Боже благословення. Перед ними хрестили тебе й Галю, і з ними живуть спогади про все міле й дороге.

ЄВГЕНІЙ — Треба жити теперішнім життям, а не минулим, яке вже померло й вороття йому не буде.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Синочку мій, ти ж слава Богу не помер і минуле в тобі виросло й живе?

ЄВГЕНІЙ — Я так і знов: ви з татусем непоправні!

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Страйвай, Женю! Якщо й трапиться невдача, то це ще не біда, бо там же є й церкви й віруючі люди.

ЄВГЕНІЙ — Я про це навіть слухати не хочу!.. Не те, так друге. І все перед самим від'їздом. Знаєте що? Зоставайтесь з татусем, а ми вдвох поїдемо.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Як ти легкодушно про це говориш і ніби ти чужий. Тільки згадати: як були ви маленькими та було це перед великими празниками, наприклад, перед Різдвом, у Свят-Вечір: ледве наблизиться вечір, як уже перед цим образом горить лямпадка та стоїть ошатна ялинка, а ви, такі свіженькі й чистенькі, — з оченятами, як на небі зіроньки, — поглядаєте й ждете церковного благовісту, щоб своїми ручками засвітити свічечки. Приайде, було, батько й любується вами й ялинкою. У всіх було радісно на душі й сідали за стіл з серцем повним щастя, а ось тепер... (Здержує сліз)

ЄВГЕНІЙ — Мамо!.. А, к чорту, обридло!.. (Поривчо йде в куток, до ікони, стає на стілець і смикає, щоб стягти з цвяшка)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Злякано) Ой, що ти робиш?

Ява IV

(Входить Герасим Борисович)

ЄВГЕНІЙ — Викину в помийну яму.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Кричить) Ти збожеволів?

ВОЛОДИМИР — Женю! Опам'ятайся!
ЄВГЕНІЙ — А, чорт... прив'язали неначе на віки вічні!
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — (Поривчо підходить до
Євгена) Геть відсіля! (Б'є його по руці. Євген хит-
нувся й ледве не впав з стільця) Ах, ти, нехрист,
нехрист, до чого ти дійшов!? Та чи розумієш ти, на
кого ти підняв руку?
ЄВГЕНІЙ — (Запально) На ідола!
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — (Кричить) Замовкни, пас-
кудо!

Ява V

(Входить Галя)

ГАЛЯ — Що трапилося?
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ах, ти, дипломний мерзот-
ник!
ГАЛЯ — Що з твоєю рукою?
ЄВГЕНІЙ — (Кривиться й трясе рукою) Наш татусень-
ко зізволив битися.
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Щоб вона в тебе відсохла!
НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Та нехай Бог милує! Опам'я-
тайся.
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Дивись і любуйся: це зра-
зок нової советської людини.
ГАЛИНА — Я бачу, що з нашим від'їздом нічого не
вийде.
ЄВГЕНІЙ — Не турбуйся. Нехай вони лишаться з сво-
їми образами й моляться до них. Поїдемо одні.
ГАЛИНА — Як то одні?
ЄВГЕНІЙ — Дуже просто.
ГАЛИНА — Без грошей? Та мені треба купити в запас
ще дві пари черевиків, пантофлі, шовкові панчохи
й різного шмаття!
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Можете їхати й без гро-
шай. Там же рай.
НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ось тобі й раз! Що ж це таке?
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — А таке, що нехай ідуть од-
ні. Виростив, вивчив, а тепер нехай летять на всі
четири сторони! Хм.. плює в душу батька й матері;
піднімає свою погану руку на Спасителя... (З гні-

вом) Гм... Бузувіре, богозневажнику!
НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Та годі бентежитися!
ГАЛЯ — Ти, Женю, дійсно робишся скажененьким.
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Володю! Ти мені рідніш
сина. Спасибі тобі за те, що підійшов до мене на бе-
резі. Той беріг буде новим берегом моїм.

Ява VI

(Входить Тарас Степанович)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Добридень. (Вітає Наталію
Іванівну й Герасима Борисовича) Ти що ж це?
Можна сказати, останні дні бачимось, а ти... Ти ж
казав, що зайдеш уранці!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Вибач, дорогий, знаєш, бу-
вають несподівані обставини.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Що трапилося? Ти такий
схвильсований?..

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Спитай моого сина.

ЄВГЕНІЙ — Я не обов'язаний докладувати про наші
сімейні діла.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Кажеш, соромно? Ну, тоді
я сам розкажу.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Герасиме, навіщо?

ЄВГЕНІЙ — Не заважайте, нехай розказує.

ГАЛИНА — Ну, ти дійсно... Володю, мені треба піти до
міста. Ходім зо мною.

ВОЛОДИМИР — Ходім, ходім, Галочко. (Пішли)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Не даремно меніувесь час
серце говорило, щоб я утримався від поїздки в «Со-
ветський рай»... Уявляю собі, що там робиться? Ні,
синку, нам далі не подорozі. Тільки подумати: під-
няв руку на образ Христа!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Та що ти кажеш?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Хотів зірвати образ й ки-
нути в помийну яму.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, цього від Жені я не
ждав! Якщо він з пошаною ставиться до портрета
Сталіна, як визначної особи, то у всяком разі він
повинен з покорою ставитися до образа Богочоло-
віка.

ЄВГЕНІЙ — Я не хочу неприємностей в вагоні, в час огляду наших речей.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — (Виймає з письмового стола журнал «Безбожник») А цей журнал «Безбожник» для твого батька приемність? Навіщо ти заховав у своїх речах?

ЄВГЕНІЙ — Мамо! Що це значить?

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Розгублено) Я... я знайшла в твоїх зшитках і... віддала батькові.

ЄВГЕНІЙ — Яке ви мали право?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — (З погрозою) Замовкни! (До Тараса Степановича) Дивись: на обкладині змальований Христос, який обіймає за стан вагітну жінку, а внизу євангельські слова: «Прийдіть до мене всі трудяць і обтяжені і Я заспокою вас...» Ось тобі характеристика моого сина.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Женю, милий, дорогий, нема більшого гріха, як цей гріх! Бо це огуда на Духа Святого... Ні, у тебе тут щось не до ладу. Стрий, вислухай... Я розумію, що цей журнал «Безбожник» видається советською владою, а також не дивуюсь й гаслу її: «релігія — опіум для народу», але це страховина, яка не знайде собі виправдання ні на цьому, ні на тому світі, і буде знищена Силою Духа Святого. Кажу тобі, як рідному синові: подумай над цим, переймись серцем і душою до батька й матері, які породили тебе з вірою в Бога.

ЄВГЕНІЙ — Ви все носитесь з своїм Богом. Бог, це наш розум.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Нехай буде так: Розум, Вічність, Совість, Любов, Справедливість, Абсолют і т. д., але це все єдине, це все Він, Бог. Горе в тім, що ми живемо в часи мороку й хаосу, загубили рівновагу, цураємося віри в Бога й прагнемо до створення нового життя з хворою думкою: ми самі боги! Але, дорогий мій, Життя, як Сонце незмінне: Воно не знає ні початку, ні кінця, — Воно є предвічна Сила Духа Святого, і боротися з цією Силою, це значить бути психічно хворим.

ЄВГЕНІЙ — По вашому, всі соціальні досягнення й

творчість — у всіх ділянках науки — нічого не ка-
жуть і ні в чому супротивному не переконують?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Про які ти досягнення гово-
риш? Ми живемо в жахливий час упаду моралі, в
час розпусти й божевілля! Правда, в історії люд-
ства, це чергова катастрофа і дастъ Бог, ще підне-
семось вгору на зустріч до Сонця Правди.

ЄВГЕНІЙ — (Іронічно) Вам би, Тарасе Степановичу,
бути проповідником.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Моя думка здається варта
іншої відповіді?

ЄВГЕНІЙ — Я не тямущий в богословії, і ця наука ме-
не не цікавить.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ось що, друже мій: «Не
мечи бісера перед свинею». Ти ж бачиш, що він
опинився в стані безбожників і не може розлучи-
тися з ними.

ЄВГЕНІЙ — Також, як ви з Тарасом Степановичем.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (З докором) Що це ти, Женю?
ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Нахаба! Геть з очей моїх!

Іва VII

(Входить Віктор, Галина й Володимир)

ГАЛИНА — Жах, який жах!

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — А що таке?

ВОЛОДИМИР — Зустріли ось Віктора і він... (хвилює-
ться) Нехай сам розкаже.

ВІКТОР — Толя Куценко... (придушене) застрілився.
(Усі приголомшені)

ЄВГЕНІЙ — (Перелякано) Толя? Що ти кажеш? Де?
Коли?

ВІКТОР — Півгодини тому. Дома.

ЄВГЕНІЙ — Боже мій! Що ж це таке? (Схопився за
голову) Страйвайте... Це неможливо! (З стогоном)
Неначе каменем по голові...

ВОЛОДИМИР — Це вже другий випадок у Харбині.

ЄВГЕНІЙ — Та він же з надзвичайною силою волі! Ні-
чого я не тямлю, нічого не второпаю. (Крізь сло-
зи) Толю, Толю, друже мій, товариш... (Схилив
голову)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Яке нещастя, яке горе в сім'ї!..

ВОЛОДИМИР — Сьогодні вони повинні були вантажити в вагон речі.

ВІКТОР — Я прийшов в час сімейної сварки. Толя був страшенно обурений на матір. Вона в хвилюванні погрожувала йому прокляттям й у неї зробився сердечний напад. Ввійшов батько й, побачивши таке лихо, кинувся до лікаря, а Толя напевно подумав, що вона померла й закричав: «Мамо, мамо!» Потім раптом кинувся у свою кімнату і відтіля зараз же почувся вистріл. Я до нього, а він лежить на долівці і вже мертвий. Я... я розгубився і не зінав, що робити. Незабаром прийшов батько з лікарем... Матір прийшла до пам'яти і, коли довідалася... Ні, ні, я не можу говорити... (Плаче)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Докотилася й сюди червона хвиля.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Боже наш, Боже наш! (Хусткою витирається)

ГАЛЯ — (Крізь слізози) Вітю, Вітю, не треба так...
(Швидко пішла у свою кімнату, відкіля чути її ридання)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Підходить до Віктора) За-спокойся, сину. Ну, годі, годі!.. Втікти від своєї долі ніхто не зможе. Візьми себе в руки і вчись думати, що над нами є Вища Сила. Треба мужньо зустрічати всякий іспит.

ЄВГЕНІЙ — Легко вам так говорити.

ТАВАС СТЕПАНОВИЧ — Даремно так думаеш. Людське горе я знаю: багато його бачив та й сам переживав. Окрім того, «Батьки й діти», це старе питання.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ось тобі й поїхали. Ось тобі живий доказ: «Без Бога, ні до порога».

ЄВГЕНІЙ — Що ж мені тепер робити? Толю, Толю, друже, товаришу дорогий. (Схопився) Я зараз хочу його бачити! Він мертвий мені скаже, як треба вчинити! (Хоче йти)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Задержусє Євгенія) Стривай,

заспокойся і підемо разом.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Авжеж, підемо всі.

ВОЛОДИМИР — Вікторе, ходім додому.

ВІКТОР — Так, треба мамусі сказати.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — До мого приходу нічого не
кажіть: ви ж знаєте, яке у неї серце.

ВІКТОР — Ой... я й забув.

ВОЛОДИМИР — Татусю, ми теж підемо?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так. (Володимир і Віктор
пішли)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ох, діти, діти... Нема ні в чо-
му спину. Що ж з нашою Галею? (Пішла до Галі)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Уявляю, що зараз робить-
ся в сім'ї Куценка!

ЄВГЕНІЙ — Все, все проти мого від'їзду! Нічого не
тямлю, все перекрутись, усе змішалося... Ну, га-
разд: що ж ми будемо робити тут, на еміграції?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Живуть люди і ми будемо
жити й виберемо підходящий труд. Ти уже інже-
нер та й друзі твої, Володимир і Віктор, радіо-тех-
ніки, мають практику, і ви, втрьох, можете відкри-
ти своє діло.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Певно так. І тут нас задо-
вльнить вільний, а не рабський труд.

ЄВГЕНІЙ — Хм... Рабський... Ви все вернете в бік сво-
єї ідеології. Ну, скажіть мені циро: невже ви, і по-
дібні вам батьки, не розумієте, що ви нас калічете,
не даючи змоги рушитись вперед?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Це брехня! Увесь час ти
вчився і я всі сили для цього віддавав.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Женю! Чого тобі так здаєть-
ся, що батьки вам вороги? Життя, в його русі, ні-
хто не може спинити, навіть на момент... Наши спе-
речання, це зіткнення наших подумів, які в боро-
тьбі між собою дають нам енергію для руху впе-
ред. Так, так! Страйвай, не хвилюйся. Але для того,
щоб рівноважно рухатися наперед шляхом загаль-
нолюдської культури, треба на щось спиратися. І
нам відомо, що у всіх ділянках життя людство
спирається на стовпи мудrosti й знання, які чер-

пали й черпають творчі сили з віковічного джерела Духа Святого, що царює в Природі.

ЄВГЕНІЙ — (Нетерпляче) Навіщо мені ця філософія?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А хоч би для того, щоб ви, наші діти, не забували, що ми вас, а не ви нас породили; ви наша плоть і кров, і наш обов'язок передати свої духові прикмети, які необхідні для вас.

Ох, діти, діти, Життя — велика й мудра книга!..

ЄВГЕНІЙ — (Додає) Яку, прочитавши, кожний розуміє посвоєму. Ви повинні згодитися, що ви вже відстали від вимог сучасного життя.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — О, я знаю: ви, молодь, уявляєте, що ви провідна верства і що ми повинні йти за вами. Можна подумати, що й початок світу не попереду, а позаду вас. Річ у тім, що ви, діти, намагаетесь підскочити вище себе й перегнати Життя, яке в своїй основі, в своему джерелі, є Животворче, Незгасаеме Сонце, і в нашому християнському світогляді цим Сонцем являється Богочоловік, Христос.

ЄВГЕНІЙ — (Нервово) А, у вас все Христос, Христос!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Певна річ, що Він, а не Маркс. Він та вісь, навкруги якої обертаються думи всього людства про життя на землі і у всій Світобудові.

ЄВГЕНІЙ — Ну, гаразд, гаразд. Припустимо, що це все так. Але все таки! Чого ви спиняєте нас? Чому не даете нам волі?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А тому, що ви, діти, ще не зовсім дозрілий плід, а вже хочете відірватися від корня. Вам втілюють ідею безбожного матеріалізму, і ви з охотою намагаетесь здійснити її, не знаючи, що ці квіти над безоднею ростуть. Хто ж вас застереже, як не батьки?

ЄВГЕНІЙ — (Заметувшися) Ні, й тричі ні! Це все абстрактний образ думок і занадто далекий від сучасного життя. Ми, нове покоління, нові люди й вільні від марновірства. Ми праґнемо до всього нового й кращого. Ми — нова машина, точно розрахована на успіх.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ось в цьому й лихо, що **ва-**
ше життя механізоване й не має духового початку.
Ви хочете збудувати його на розрахунках і підра-
хунках, яким є границя, а Життя, це Безмежність,
це Царство Духа, який вище нашого інтелекта, ви-
ще нашого розуму... Ось несподівано залунав ви-
стріл і згасло життя твого друга. Хіба це не пере-
сторога, не сигнал для твоєї зупинки й роздуму над
його могилою?

Ява VIII

(Входить Наталя Іванівна)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ну, Галя вже заспокоїлась.
Можна обідати.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ні, ми раніш підемо до
Куценків.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Треба й собі поспішати. Я не
прощаюся, бо слідом за вами й ми прийдемо. (Хоче
йти)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Дякую, друже, за твою ве-
ликодушність. Висловлені тобою думки й пересто-
рога своєчасні для моого сина. А там уже нехай ді-
виться сам: яким шляхом іти ?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Женю, я знаю, що ти не лю-
биш моего, так би мовити, доктринерства, але мое
серце, як і серце твого батька, гостро відчуває твої
зломи. Вибач, прости, не гнівайся. Дай мені твого
руку. (Євгеній протягає руку. Тарас Степанович
кланяється всім і пішов)

ЄВГЕНІЙ — (Почуває себе ніяково) I тут вийшла не-
сподіванка: я мимоволі протягнув йому руку. На-
віщо?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — А це доказ того, що його
слова доторкнулися до твого серця.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — О, це так.

ЄВГЕНІЙ — (Вагається) Ну, годі! Нехай усе буде по
вашому.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Слава Богу! Не даремно
говоритьсѧ: Серце — Держава Світу. Дай Боже,

щоб Проміння Його Світу осяяли твій розум і душу!
НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Голосно) Галю, ходім!

З А В И С А

ДІЯ ТРЕТЬЯ

Бідна кімната поділена на дві частини. З правого боку піч з плитою, на ній деяка посуда.. За піччю в кутку умивальниця. В глибині біля стіни канапа. Біля вікна невеликий стіл й 3 табурети. Серед кімнати на табуреті ванна з намоченим шматтям для прання. Біля дверей мисник і тумбочка для скову хліба й іншого. У другій кімнаті, — з'єднаної дверима, під стіною ліжко й проти нього вікно. На стіні висить деяка одежда. В глибині, під стіною, комода й на ній дзеркало й годинник. В кутку висить образ і перед ним лампадка. На першому пляні, біля вікна, вазон, а над ним висить портрет Шевченка. Вечоріє.

Ява I

(Ольга Василівна, тяжко хвора, лежить на ліжку, а Тарас Степанович пере у ванні ганчірки)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Задихаюсь. Господи, як мені тяжко. А тут ще мучить голод. Хоч би діти прінесли щонебудь. Живемо далеко від міста, всі про нас забули: ніхто не загляне, нікому ми не потрібні. Дай мені чаю та принеси яблуко. Хазяїн учора казав, що можна рвати з тієї яблуні, що під нашим вікном. Таразе, чуеш?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Чую, чую. Я зараз... (Витирає руки й швидко відходить)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Серце, печінка і нарешті во-дянка. Нема спасіння. Смерть... Сім років минуло

в моїх стражданнях... О, Сине Божий, Духу Свя-
тий, не кидай мене! Боже, змилуйся над дітьми,
дай їм кращу долю, дай здоров'я й розуму для їх-
нього нового життя, во ім'я Твоє і Святого Рідного
Краю, а я вже... О, Боже, у всьому я корюся Твоїй
волі!.. (Тихо плаче)

Ява II

(Входить Тарас Степанович)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, ось тобі яблучка (кладе на тумбочку. Зараз наллю шклянку чаю. (Наливає й шукає в тумбочці цукор) Тут десь був цукор... А, ось де він. Ложечки дві набереться (Подає чай і яблучка)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Спасибі. (П'є чай) Дивлюсь на тебе, Тарасе, та й думаю: як я повинна обриднути своєю хворістю?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Олюсю, що ти, Бог з тобою!?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Через мене тобі ні вдень, ні вночі нема спокою. А біdnість наша!.. Господи, скільки того клопоту, щоб прожити кожний день! А це вже скільки років... I завіщо, завіщо нам такі страждання?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Очевидно так судилося.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Хрест, тяжкий хрест! А скажи мені, Тарасе, чи любив ти мене колинебудь, по справжньому? Ну, ось як я тебе?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Яке дивне питання.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Мені здається, що ти любиш тільки свою мрію, але не мене й не сім'ю.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Як боляче мені слухати про це!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Коли ти одружився зо мною, сибірячкою, то в тебе не було навіть ознаки національних захоплень, а прийшла революція і ти зробився іншим: на першому пляні, замість сім'ї, з'явилася Україна та письменство, і ти моїх мук не помічаеш.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Олюсю, моя рідненька, невже я не чесно виконую свій обов'язок сім'янин?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Виконувать ти виконуєш, але в той же час, серцем і душою, ти живеш у світі своїх українських мрій; ти з головою увійшов у своє письменство... Про захоплення співами я вже не кажу: це твоя стара хворість. Але в нашому сімейному становищі це жах, один жах! Ти свою трудову копійку втрачаєш на видання п'ес і на розіслання по всім усюдам, а що ти від цього маєш?.. Я знаю, ти мрієш про Канаду й Америку; думаєш, що там тебе зрозуміють і помогуть... (Гірко всміхнулась) Поможуть... Ти впертий і не хочеш призначатись, що й сам ти мучишся, бо добре знаєш, що й там уже є большевики й комуністи і не з твоїми силами боротися з ними!.. Мовчиш?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я слухаю.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Мене слухаєш, а думки твої де?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Зараз у Києві, у Софійському Соборі, біля гробниці Ярослава Мудрого. Пам'ятаєш, я тобі розказував, як після зустрічі з професором Грушевським та академіком Єфремовим я бачився з митрополитом України Василем Липківським і як той дідусь, з душою осяною сонцем, після сердечної бесіди, повів мене в Собор, у головний вівтар, до надгробка Ярослава, мудрішого від усіх князів Русі, — сотворив молитву і благословив мене в далеку дорогу: назад у Сибір та на Далекий Схід... Олю, дорога моя дружино! Наше страждання, це страждання всього народу і воно є визвольною жертвою перед Богом.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — І ось так ти завжди. Ти подумай: ти крихітка, піщанка в морі. Що твоя жертва?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Лепта бідної вдовиці.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ні, це не так: ти хворий своєю Україною. Ніби нікого й нічого нема окрім твоєї України. Ти цілком пірнув в свою національну ідею, згоряєш у ній і нічого не помічаєш.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Слава Богу, що згоряю, а не тлію.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Так тебе ж свої українці, за-
мість пошаны, ненавидять й бойкотують.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Нехай.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Тебе вже називають больше-
виком.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Нехай.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Господи, та як же так?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А так: ворогам українства
потрібно, щоб я зробився чужим для своїх; ось во-
ни й клопочуться, але ти знаєш, хто я.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Я це знаю.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — І Бог знає, а останнє мені не
страшне.

Ява III

(Входить Петро Тимофієвич, після стукання в двері)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Прошу. Заходьте.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Добриденъ.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А, Петре Тимофієвичу! Доб-
риденъ.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Вибачайте, що давно не був
у вас. Ви знаєте, яким ділом я зайнятий. Сам і пе-
кар і торговець. Ось приніс вам свіжого хлібця та
два куски сала, — сам засолив, — та яечок два де-
сятки. (Ставить кошика)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Спасибі, дорогий земляче,
але ви занадто клопочитесь про нас.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Треба, треба, Тарасе Степа-
новичу. Ви мені про це не кажіть.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, спасибі. А ви чули, що
мене хотять зробити большевиком і ц'кують на
мене? Піднімають галас по всьому Харбину, що ні-
би я ворог свого народу?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Добра б їм не було! На днях
я одному заткнув рота та так заткнув, що довго
буде пам'ятати!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А що трапилося?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Та якже? Зустрінув мене й
давай плести дурниці про вас: каже, що ви хоч емі-
грант, але тайний агент комуністів. Не видержало

мое серце і я йому так заїхав у морду, що він за-
вив, як собака й залився кров'ю.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Навіщо ви це зробили? Ой,
який же ви запальний!

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Діло було на Китайській ву-
лиці. Збігся народ, і певна річ, прийшлося побува-
ти в поліції. Склали протокол і ось тепер жду ви-
клику до суду.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Даремно, даремно... А хто ж
він, той чоловік?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Гадюка він, а не чоловік!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Та хто ж?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Микола Фомич, ось хто!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Боже мій! Він же до мене
був зичливий і навіть брав участь у виставах моїх
п'ес. Ось і зрозумій тепер людей.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Це справжній провокатор.
Не даремно ходять чутки, що він був комісаром, у
Черемховських копальнях, — під Іркутськом, —
та й по походженню поляк, з Каліша, і ховається
під чуже прізвище.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це новина.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — А ще в псаломщики поліз,
до нашої церкви. Цікаво: завіщо його звільнили?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ Бачите, йому доручили збирати
гроші з парафіян, і вийшла неприємність. Ну,
Бог йому суддя. А ось негаразд, що вам прийдеть-
ся відповідати перед судом за нього.

ПЕТРО ТАРАСОВИЧ — Нічого. Посидю й випустять.
Тут ще один на вас точить зуби. Нехай, нехай... Я
їх полічу у нього. Вони мене п'яницю прозвали.
Добре. Нехай я п'яниця, але чесна людина й за
справедливість можу постояти.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Задля Бога, не робіть цього!

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Безсовісні! Усі ж служили
на залізниці, — при большевиках, — усі недавно
були советськими підданими, а тепер полізли в на-
ціональний дім, зробились «ширими» й вислугову-
ються. Йолопи! Їх використовують і цькують на
vas, а вони й раді старатися... Наволочі! Одних му-

читъ те, що ви письменник і йдете попереду нас, а другі просто большевицькі наймити.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну й нехай собі... Усе минеться. Ми живемо в такий час, що... Ви, дорогий мій, не заступайтесь за мене.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Та якже так? Замість братерської помочі, вони зацікували вас і довели до такого жахливого положення...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Хитає головою в бік Ольги Василівни і дає зрозуміти, що їй неприємно) Мушу терпти. Коли небудь у них заговорить совість.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Якраз! Ждіть. Ну, я побіг, бо скоро привезуть борошно, а мене нема дома. Та й розплатитися треба. Ой, біда: тільки успівай повергатися, давай гроші й гроші, а їх то й чорт-ма. Ну, прощайте. За кошиком зайду потім. Прощайте.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Всього кращого. Так пам'ятайте мое прохання: не зв'язуйтесь з ними. Гаразд?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Ай, який же ви!.. Ну, добре. Прощайте Ольго Василівно!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Спасибі за поміч.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — А, яка там поміч! (Пішов)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Злоба людська, злоба сліпа... Чула?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Сумно, дуже сумно...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Не сумуй, дружино моя, бо це було, е й буде. Ось що торкається твого сумніву в моїй любові до тебе й до дітей, то це для мене... (Душать слізози. Стрепенувся) Що ж це я... Треба меріць кінчати своє прання. (Підходить до ванни пере. Згодом кидає, підходить до вікна й задуметься. Павза. Співає крізь слізози: «Зоре моя вечірня, зйди над горою»...)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — (Непомітно підходить до Тараса Степановича) Тарасику, прости мене хвору. Я більше не буду тобі завдавати жалю, я... (Плаче)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Що ти, що ти!.. Задля Бога, заспокойся. Не ти, а я, я у всьому винен... Іди, іди, рідна моя, лягай. Ти так тяжко дихаєш... (Помагає

їй дійти до ліжка) Твоя правда, твоя: я покалічив твоє життя; я, дійсно, злочинець перед тобою і перед дітьми і... нема, нема мені прощення! Ось і зараз... Сам не знаю, що зо мною робиться? Не зра дощів я заспіваю, але все таки... Боже мій! Невже я загубив добрий розум?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Та Бог з тобою! Ти ж усе життя співаеш! Таким уже ти вродився.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — І чого я такий вдався? Нікчесній, чужий... Співаю, виспіву ѹ і ніяк не можу спинитись. У каті таке горе, а я... О, серце моє, серце, коли вже ти замовкнеш? (Душать слізози)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ну, годі, годі вбиватись! Ти вже занадто... Я не кажу, що ти непорядна людина, але... (Стук у двері)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Прохаю.

(Входить Степан Гаврилович)

Ява IV

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Добриденъ!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Доброго здоров'я.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Почув гарний голос і наважився зайти. Дозвольте познайомитися з вами?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Дуже приемно.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — (Кланяючись) Степан Гаврилович Скиталець.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ось кого Бог послав! Дуже, дуже радий. Прохаю сідати.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — (Сідає біля вікна) Я часто приїжджаю сюди купатися. Хоч вода у Сунгарі скрізь однакова, але тут, при кінці міста, чисте повітря й дихати легше. До того ж я завжди слухаваші співи. Так, так! Безперечно, ви кваліфікований співак. Слухаючи вас, мимоволі згадую минулу давнину й моїх друзів молодості.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я дуже радий.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Але, з ким я маю приемність познайомитися?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Перед вами також бурлака.

Тарас Степанович Хорольський, вигнанець з Рідного Краю.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — (Придивляючись) Мені здається, що ми десь зустрічалися?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, це було декілька років тому.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Ви український драматург і автор «Самсона»?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Ви дуже змінилися, дорогий мій!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Що ж зробите, невблагано біжть час.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Автім, хіба давно я сам співав і на гуслях грав?.. Ale ви ще співаете добре. Кажу щиро. Ось сьогодні, я мимоволі зупинився й слухав. Згадав про свою молодість і про свого друга Шалляпіна.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — (Стогне) Тарасе!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Зараз! (До Степана Гавриловича) Вибачте. (Пішов)

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — О, будь ласка. (Оглядає кімнату й насупився)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — (Тихо) Це письменник Скита-лець?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так. Це той самий, що виставляв у Владивостоці свою п'есу «Вольниця». Пам'ятасш?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Авежж! Він і на гуслях грав і співав... Боже мій, прийшов такий чоловік, а у нас ще не прибрана хата. Ти хоч винеси своє прання.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Гаразд, гаразд. Не клопотчись.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ну, йди й попроси вибачити, що я...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Та добре, добре! (Вертається до Степана Гавриловича) Моя дружина хвора й прохаче вибачити, що вона не може вийти.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Задля Бога, ви вибачте, що

я так несподівано зайдов.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ой, що ви! Це честь для нас... Ви ось згадали про Шаляпина. Колись і мене з ним шгтовхувала доля, в Москві, в домі мільйонера Морозова.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — О, вони були друзями.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це було на зорі моого юнацтва, і це був знаменний день у моєму житті. З лютого 1904 року, усміхалось мені щастя справжнього співака, але війна японська, події державні, а також заслання Морозова та несподівана його смерть закордоном, — обрівали цю нитку моого щастя.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Шаляпин... Геніальний він співак і артиста, чудовий бесідник й оповідач. Я його любив. Він завжди бував в нашому письменницькому оточенні.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, це було видно й на багатьох світлинах. Між іншим, у мене одна скоронилась. (Йде до комоди й дістает її) Ось вона, дивиться: Ви, Гор'кий, Чириков, Бунін, Чехов, Леонід Андреев і Шаляпин, — в чумарці, в московській сорочці і в чоботях.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Колись була одна сім'я. Тепер він безповоротно живе в Парижі. Відомо, що знов розбагатів і знов пестун своєї долі. Франція його любить.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Невже він не повернеться до СССР?

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Мабуть так. Хоч Рідний Край тягне кожного з нас, але з його характером там важко життя мати. Ось, наприклад, дехто побував у Парижі й розказують: прийшли до нього з советського консульства й почали умовляти й доказувати, що він помилляється в своєму цінуванні, що торкається советської влади. І щоб ви подумали? Він скліпів й випалив: «Що ви мене намовляєте? Піднесли на п'едестал повію й хочете переконати в тім, що це Мадонна!?.» О, Шаляпин такий, я його добре знаю!.. Певно, що в СССР уже не те, що

було. Я ось також опинився за кордоном і також не без причин, але наважився спісатись з Гор'ким і думаю незабаром їхати до Москви. До речі: чому б вам не спісатися з вашими українськими письменниками?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це хворе питання. Але вам мушу відповісти. Не люблю я безбожної влади! А Любов, це Бог, якого советська влада не знає й не хоче знати. Правда, я тут бідую і навіть страждаю, але вірю в свою долю й маю надію принести хоч крапелінку користі своєму рідному народу, який глибоко в моєму серці живе.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Розумію. Можливо, що тут ваша правда! У кожного з нас є своя провідна зірка, і до цього маяку ми всі прагнемо.

Ява V

(Входять Володимир і Віктор, з торбинкою)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ось і мої сини. Моя гордість й утіха. Це старший — Володимир, а це молодший — Віктор. (Обидва кланяються)

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Дуже приємно бачити таких молодців. (Обом протягає руку)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А ну, подивимось, що вони принесли? (Розв'язує торбину)

ВОЛОДИМИР — Нам сьогодні пощастило: я зробив в одному домі електричну проводку й поправив радіо-апарат.

ВІКТОР — А я вмістив на «Гранд-Отелі» світодайну рекламу.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — (Гукає) Володю! Вітю! (Володимир і Віктор кланяються й ідуть до Ольги Василівни)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — О, ми сьогодні розбагатіли!

ВОЛОДИМИР — Добриден, мамусю!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Дай Боже, дітки. (Цілує)

ВІКТОР — Сьогодні ми з тобою не бачились. (Цілує)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — ...Хліб, рибка колчона, ковбаска, макарони, цибулька, маслечко, цукор і на віть лимон. Це все до речі. А чай у нас здається є...

ВОЛОДИМИР — Як себе почуваєш?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Нетаразд. Задихаюсь. (Гладить їх і голубить) Ох, дітки мої! Здається я скоро...

ВІКТОР — Мамусю, не треба так думати!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Зараз почастуємо вас чаєм. Володю! Біжи по кріп! Та швиденько, бо треба зварити макарони для мамусі.

ВОЛОДИМИР — Добре, татусю! (Бере чайник і йде з хати)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Сядь біля мене. (Віктор сідає)

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Про мене ви не клопочтіться. Дозвольте побажати вам всього кращого.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — О, ні! Ми вас не відпустимо. Мені так приемно розмовляти з вами.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Дякую. Але другим разом. Прохаю заглянути до мене. Я живу в другому кінці міста, в слов'янському передмісті, ч. 75.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я також дякую за запрошення і все ж таки хочу почастувати вас чаєм. Будьте ласкаві, не відмовляйтесь.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Ну, гаразд, гаразд. (Сідає. Тарас Степанович накриває стіл, ставить шклянки та інше) Палити люльку можна?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — О, будь ласка! (Степан Гаврилович запалює)

ВІКТОР — Мамусю, куди ти дивишся?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — На о. Миколу. Чого він прийшов до нас?

ВІКТОР — Та що бо ти, Бог з тобою!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — А то, хто там сидить?

ВІКТОР — Де?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Біля вікна. Я ж уже сповідалася й причастилася.

ВІКТОР — Та нікого там нема!

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Розкажуй. Що, я не бачу?

ВІКТОР — Моя рідна мамусю, це тобі так здається!

Ява VI

(Входить з чайником Володимир)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, ось зараз заваримо чай
Володю, запалюй «Примуса» та хутенько звари
макарони, потім піджар цибульку, з маслечком, і
нагодуй мамусю.

ВОЛОДИМИР — Добре, добре, татусю. Я це все зроб-
'ло надворі.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Можна й надворі, тільки
швиденько.

ВОЛОДИМИР — Не клопочися. (Бере «Примуса», мид-
ницю, макарони й інше. Пішов)

ВІКТОР — Ти не падай духом. Ти ж віриш у Бога?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Так, вірю. На все Його Свята
Воля.

ВІКТОР — Ось поїси та чаю нап'єся й тобі буде ліпше.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Дітки мої, годувачі ви наші.

(Гладить Віктора по голові)

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Дружина ваша, очевидно,
тяжко хвора?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, уже сьомий рік. Спо-
чатку серце мучило, потім печінка, а тепер уже
півроку водянка душить. Декілька разів була в лі-
карні, але...

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Моя перша дружина та-
кож хворіла на водянку і на протязі 10 років. Це
жахлива хворість.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Тяжко, дуже тяжко.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Така доля. Треба нести
цей хрест до кінця.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Стараюсь, на скільки виста-
чає моїх сил, і Бог мені помагає. Тепер, можна ска-
зати, трохи легше, бо діти вже мають спеціаль-
ність і трохи заробляють.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Це гаразд. А вистави ва-
ших п'ес та концерти хіба нічого не дають?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ой, не питайте! Дуже зама-
ло, бо театральні податки, платня за помешкання,
реклама і таке інше, це глитає майже ввесь збір.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Так, театральні справи я
знаю. Це діло, навіть в руках людей з досвідом, не
завжди дає прибуток. Пишете щонебудь?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Як вам сказати? Іноді уривками...

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Автім, при ваших умови-нах, це неможливе.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Але умудряюсь. Написав декілька сповідань, а в цей час потроху пишу чергову п'есу.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Ось що, мій дорогий: я читав деякі ваші оповідання, і з них залишились у пам'яті: «Дідуся» і «Співець». Чи не можна б по-знайомитися з останніми вашими творами?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — На жаль, їх немає у мене.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Але ви кажете, що пишете нову п'есу?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, пишу. Та чи вистачить сили закінчити її?

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — А в чим річ?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Занадто часто, в серце й ду-шу — вриваються мотиви лебединої пісні?

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Хм... Певна річ, умови ва-шого життя тяжкі, але... мені здається, що у вас вистачить сили для перемоги труднощів. Ось що: мені й моїй дружині було б приемно послухати, хоч би частину останнього вашого твору. Серед ук-раїнців ви самобутній письменник, і мене цікавить ступінь ваших досягнень.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Гаразд. Постараюсь знайти годину, щоб заглянути до вас.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Я читав вашого «Самсона». Що ж, можна де в чим не згоджуватися, але, безпе-речно, ви драматург і мистець.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Дякую.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Мене цікавить: як у вас протікає процес творчости?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Як вам пояснити?..

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Ну, скажемо, що у вас з'являється перш усього: думка, чи чуття? З якого первого джерела ви черпаєте натхнення?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Після павзи) Пишу я тоді, коли дуже тяжко на серці. Щоб звільнитися від

гніту, я всією істотою напружу силы й пориваюсь в інший світ. Цей світ я почиваю. Чим більше моїх силкувань, тим більше наростає це чуття. Вони викликає рух душевних емоцій, і я тоді молюсь Духу Святому. Бог, очевидно, жаліє просте серце, бо я поринаю в себе й починаю бачити, ніби в вечірню пору, десь невимовно далеко, в ніжно-блакитній просторіні, за зірками, Сяйво. В той же момент обвіває думка про таємність Всемогутнього Творця. Цей момент особливий: я ніби чую якусь Нову Сімфонію, без людського стогону й без земної жаги, Сімфонію Небес, яку не можу виявити словами. Мені тоді дихати легко і я вбираю в себе нове світове враження. Потім часте биття серця мене вертає до земної дійсності. Але благословенне чуття, світової Краси, мене не кидає: я вже чую нові звуки, в гармонійному сполученні, і люди здаються іншими. Ось тоді з'являється бажання написати хоч маленьку картину з нашого життя. Таким чином, з того моменту, думка й чуття уявляють собою замкнений круг. Я беру, вартий уваги, відтинок нашого життя і стараюсь його намалювати.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Ось воно що!.. У вашій творчості джерелом з'являється, на першім пляні, інтуїція. Так... Різноманітне наше життя, і різноманітна наша творчість. Дякую за вашу гостинність і приемну розмову. Побажаю вам всього красного і прохаю до себе.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Лічу за свій обов'язок побувати у вас.

СТЕПАН ГАВРИЛОВИЧ — Мої краці побажання всій вашій родині.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Щиро дякую. (Тиснуть руки й пішли)

ВІКТОР — Чого він так довго вовгузиться? (Підходить до дверей) Володю! Давай швидше!

ВОЛОДИМИР — Та несу, несу!

ВІКТОР — (Вертається) Ось що мамусю! Ти не вдавайся в розпач. Від водянки є засоби. Мені інженер Слободчик казав, що його мати, в свій час, своїми

ліками спасла понад 70 людей, селян, які працювали в економії.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — О, якби Бог поміг мені одужати!..

Ява VII

(Входить Володимир зі зготовленою їжою)

ВОЛОДИМИР — Зараз ми нагодуємо нашу мамусю. Вітю! Давай хліб, тарілку та вилку. (Клопочуттяся обидва)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — (Хреститься й їсть) Спасибі, дітки. А де батько?

ВОЛОДИМИР — Пішов проводити гостя.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — А ви знаєте, хто цей гість?

ВІКТОР — А хто?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Російський письменник Скитаєць.

ВОЛОДИМИР — О, це приємно нашому татусеві.

ВІКТОР — Я недавно читав його оповідання і вони мені подобались.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Так, він відомий в російській літературі. А все таки письменство, це жахливий шлях. Я рада, що ви техніки і будете мати постійний шматок хліба.

ВОЛОДИМИР — Мамусю, ти трошки...

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Що?

ВОЛОДИМИР — Татусь теж мав добру службу, на залиниці.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Мав, та загубив завдяки письменству.

ВІКТОР — Ну, що ж зробиш? Революція в корні змінила життя у всіх.

ВОЛОДИМИР — Безперечно. І бідуємо не ми одні. Я, наприклад, радий, що наш татусь і залиничий службовець, і драматург, і співак, і артист. До того ж, в Сибіру й на Далекому Сході, він пionер.

ВІКТОР — О, це так! Нехай після нього будуть українські Шекспіри, але він був першим.

ВОЛОДИМИР — Так, він перший пройшов жовтоблакитним шляхом, по Сибіру й по Далекому Сході, і

розбуджував приспане національне чуття.

ВІКТОР — І треба зауважити, що його перші й скромні твори — «На чужій стороні», а потім «Діти України» і «Сліпці», зробили своє діло й залишили слід: в Іркутську, в Томську, в Красноярську, в Чигі, в Хабаровську, у Владивостоці й в Харбині, не кажучи вже про великі залізничні станції.

ВОЛОДИМИР — А тепер, слава Богу, ми починаємо заробляти і він може віддатись своєму любимому труду.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Ну, гаразд, гаразд. Це добре, що ви любите його.

ВІКТОР — І тебе, мамусю.

Ява VIII

(Входить Тарас Степанович)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ага, нарешті... Їж, їж, рідна, набираєся сили... Знаєш, його несподіване відвідання, це свіжа струмина для нас. Так... Списався з Горьким і збирається іхати в Москву. Виявляється, що відомий кінорежисер Петров, його рідний син... Не дивно, що його тягне туди. Так... Батьківщина, Рідний Край. (Зітхаючи) У кожного він є, і кожний любить його, але...

ВОЛОДИМИР — Знаєш, татусю, мене теж тягне в Україну. Я як згадаю Покотилівку, що коло Харкова, так, здається, полетів би туди, щоб побачити той чудовий курортний куток.

ВІКТОР — А хутір «Зелений Гай», хіба уступить своєю красою? Я теж пам'ятаю, як цвітуть вишні та яблуні; пам'ятаю ставок і греблю, які обсаджені вербами, лозою й тополями.

ВОЛОДИМИР — А пам'ятаєш, як ми слухали соловейка, що співав біля самого вікна й не давав нам спати?

ВІКТОР — А про сусіда, дідуся, ти забув, як він раз -у-раз кликав нас трусить яблуки?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, так, синки мої, це все приемно, але згадуються й велики неприємності, від яких і досі стискається серце. Умови життя,

для безпартійних, були жахливі... Ну, давайте ма-
мі чаю, та й нам треба поїсти.

ВОЛОДИМИР — Так, треба й нам поспішать, щоб за-
стати вдома управителя «Гранд-Отеля».

ВІКТОР — (Подає чай, а Тарас Степанович і Володи-
мир сідають за стіл і їдять те, що Бог послав) Ці-
каво, буде завтра робота, чи ні?

ВОЛОДИМИР — Я гадаю, що буде. А ось цікаво, як
живуть у Шанхай Женя, Галія і старі?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Напевно не погано. Вони ж
писали, що купили квартиру й наймають кімнати.
Женя має свою радіомайстерню, а Галія уже зуб-
ний лікар.

ВОЛОДИМИР — Було б добре, якби й ми перекочувава-
ли в Шанхай.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А мама? Шанхайське під-
соння не для неї.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Скоро ви звільнитесь від ва-
шої мами. (Павза. Усі почивають себе негаразд)

ВІКТОР — (Поперхнувшись) Все ж таки, як невдало
склалося наше життя: живемо в якійсь клітці, на
краю міста і можна сказати, — про нас усі забули.

ВОЛОДИМИР — Нехай. Але в цій клітці живе з сі-
м'єю старий співак, з молодою душою, і він ще вог-
нем горить.

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Горить... О, Господи!.. (Заридала)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Швидко підходить до неї)
Знов... Навіщо ти зблільшуеш свої страждання?

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Залиши мене!.. (Тарас Степа-
нович схилив голову й відійшов до вікна)

ВІКТОР — (Тихо) Ти зовсім не до речі висловлюєш
своє захоплення.

ВОЛОДИМИР — А що ж я таке сказав?.. Боже мій, ме-
ні ж хочеться, щоб у нас було хоч трошки легше
всім... Мамо, мамусю, (йде до неї) ти хвора, ми це
переживаемо, але, рідна мамусю... Ох, як тяжко
дивитись на вас обох!..

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Та я ж вам нічого не кажу!

ВОЛОДИМИР — Але твої слози...

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Мої, а не ваші. Залиште ви мене і мрійте про Шанхай, Америку й Канаду!.. (Ридает)

ВОЛОДИМИР — Мамо, мамусю!..

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Володю, замовкни. (Стукатує у двері) Заходьте!

Ява IX

(Входить Микола Юдович)

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Добридень.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Доброго здоров'я.

ВОЛОДИМИР — Вітю, нам пора.

ВІКТОР — О, так. Татусю, ми незабаром повернемось.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Гаразд. Ідіть з Богом. (Пішли)

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Вас не дивує моє навідання?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Та як вам сказати? Покищо, ні. Прохаю сідати.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Дякую. (Сідає)

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Дозвольте довідатись, як вас звуть і по батькові?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Маю честь представитись: Микола Юдович, а по прізвищу Лихоносов.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Прізвище я пам'ятаю. Ага, Микола Юдович. Так, був апостол Іуда. Рідке ім'я. Я вас слухаю. Чого ви так роздивляєтесь і ніби чогось дивуєтесь?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Дивуюсь, що ви такий чоловік і живете в такій обстанові. Дуже жаль. А скажіть, будь ласка, Тарасе Степановичу... Здається так?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, так.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Ви задоволені моїм суфлерством?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Цілком. Дякую, що виручили тоді. Дякую.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Ця п'еса, «Червоний сміх», здається, виставлялася третій раз?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Вона тут у Харбині має успіх, але у нас, в Українському Домі, дехто каже, що цю

п'есу бачили в СССР, що ви її переробили, дали свою назву і...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Додає) І що я її украв. Чув, чув.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Це очевидна брехня й я був обурений, але мусів замовчати, бо мені дали службу режисера. Ви напевно про це знаєте.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Знаю, знаю й поздоровляю.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Ви не дивуєтесь?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ні. Очевидно, ви для них підходяща людина.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Та я ж з кацапів і, можна скажати, чужий для них.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Очевидно, не чужий.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Та воно й правда: там зібралась різноманітна публіка. Я навіть знаю декого з советського табору.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ось як! Може ви помиляєтесь?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — О, ні! Той же секретар Ради, недавно служив у «Торгпредстві».

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Не знаю. Я там не буваю. Мені тепер не до громадської праці.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Так, ваше положення не аби-яке. Але, прислухаючись до того, що там кажуть, — виходить, що ви самі винні.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — В чім? В тім, що не знайшов собі там місця?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Авжеж.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ Я не жалкую.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Та як же так? Невже вам байдуже, що вчорашній советський співробітник опинився на посаді секретара Національного Дому, щодня ходить з докладами в японську военну місію, керує справами колонії, і, взагалі, робить те, що напевно не в інтересах Національного Дому.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Мене дивує: навіщо ви мені про це кажете? Там є вибрані й почесні люди й вохи за все відповідальні перед Батьківщиною й перед Богом.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Воно ніби й так, але персональна ваша байдужість звертає на себе увагу. Між іншим хочу сказати, що мене дивують українські національні організації тут в Манджурії.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А це через те, що ви московського походження і, очевидно, не в курсі українського національного руху.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Помиляєтесь. Я знаю, що в Харкові відбувся великий процес і що всіх видатних українських діячів засудили на заслання в Соловки, Сибір та інші місця. Але це там в Україні, а тут, в цьому жодного розуму нема.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ви так думаете?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Так. Ну, скажіть, будь ласка, де тут справжні українці?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Скрізь: і на Зеленому Клині, і в Усурійщині, і в Приамурщині, і по всьому Сибіру, а особливо в західній частині, скрізь живуть переселенці-хлібороби й на залізницях, переважне число службовців, українці. Всі вони рідні діти України, яка в цей історичний час прокинулася і безперечно рухається шляхом національного відродження.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Ну, добре. А який же наслідок від діяльності — скажемо — в Національному Домі таких, як секретар?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Не турбуйтесь. Нічого нема таємного, щоб воно не стало явним.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Хм... Така шкода буває неправна. Вибачте, Тарасе Степановичу, але в загальніх інтересах такі люди, як ви, повинні брати участь у боротьбі з загальним ворогом.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ви там працюєте, ось ви й візьмітесь за це діло, а я... ви ж бачите, в якому я становиші?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Бачу. Призначатись, я й прийшов, щоб помогти вам.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — В чім?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — А ось у чім: ви служили на залізниці й знаєте багатьох службовців, знаєте їх

політичні переконання й як вони живуть; це дає вам можливість бути корисним в ділі боротьби з ворогами й не будете бідувати.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Стривайте, ви серйозно?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Певно так. Є можливість влаштуватися в інформаційному відділі департамента поліції. Будете мати окремий кабінет, у ваше розпорядження дадуть співробітників і будете одержувати добру платню. Служба легка: 2-3 години в день. (Павза) Краща будучість від вас залежить. Ну, як, згодні?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Обурено) І ви насмілилися прийти до мене з такою огидною пропозицією?

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Залиште свої упередження проти цього. В цьому державному апараті служить багато освічених людей і почивають себе не погано.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це очевидно: ви є доказ. Але йдіть з моєї хати й забудьте до неї стежку.

МИКОЛА ЮДОВИЧ — Що ж, гаразд. Значить ще не припекло. А то може не даремно кажутъ, що ви хилитеся в бік червоненьких? (Погано усміхається)

ОЛЬГА ВАСИЛІВНА — Боже мій, Боже мій, завіщо так караеш? (Задихаючись, підходить до дверей і скопилася за одвірок) Геть, геть з хати!!! О-о-ох... (Падає до долу. Тарас Степанович кидається до неї, потім по воду, але, побачивши, що вона мертвa, випускає з руки кухоль з водою)

МИКОЛА ЮДОВИЧ — (Трохи розгублено) Що з нею?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ви ще питаете? (З мукою й розпачем) Ідіть, ідіть відціля й скажіть вашим цькувачам... О, будь ви всі прокляті! (Микола Юдович поточився до дверей) Геть відціля!!! (Микола Юдович зник) Бідна, свята страдницe моя... (Кидається до неї) Прости, прости мене... О, Господи!.. (ридає)

З А В І С А

ДЛЯ ЧЕТВЕРТА

В глибині тераси, по боках стоять квіти, в діжках. На першім пляні садочок і посередині клумба з квітами. Під терасою розсувальне крісло й 2-3 стільці. З лівого боку під деревом лавочка. Перед підняттям завіси, чути музику піяніно, а потім спів Тараса Степановича, що співає українською мовою романські муз. Чайковського: «Благословляю вас ліси, долини, ниви, гори, води»... На сцені: Володимир, Галина, Віктор і Євгеній. Віктор і Євгеній запалюють цигарки, Володимир сидить на лавочці, а Галина рве квіти з клумби. Перед вечором.

Ява I

ВОЛОДИМИР — Бачиш, Женю, в цей час іде переоцінка світових вартостей, і було б несправедливо обвинувачувати українців у тому, що вони прагнуть до виявлення своїх природних вартостей і здобуття прав на самостійне національно-державне життя.

ЄВГЕНІЙ — Та знаю, знаю: це твоє хворе місце, а тепер і Галини, яка цілком перебуває під впливом твоїх і батькових мудрувань. Ну, добре, некай це буде так. Але мене дивує те, що місцеві шанхайські верховоди набралися сміливості вважати себе репрезентантами українства Далекого Сходу тоді, як відомо всім, що вони...

ГАЛИНА — Та годі сперечатись! Не заважайте слухати!... (З цього моменту спів чути сильніше) Чуєте?

Це чудовий твір Чайковського. (Підходить до Володимира й сідає)

ВОЛОДИМИР — (Після павзи) Татусь любить музику Чайковського. Здається нема такої штуки, щоб...

ГАЛИНА — (Затуляє рукою рота Володимиру. Павза. Після скінчення співу:) Чудово, чудово! (Аплодує)

ЄВГЕНІЙ — Ех, ви, самостійники!

ГАЛИНА — Ой, який жах!.. Я думаю, що у кожного народу й у кожної окремої людини це головна вартисть.

ЄВГЕНІЙ — Чорт візьми! Яка ж може бути самостійна Україна в наші часи, коли на наших очах полопались, як мильні бульки: Польща, Чехословаччина і всі балканські держави? Навіть Німеччина й Японія придушені!

ВОЛОДИМИР — (Додає) Для нового відродження й нового життя. Вони придушені, але знищити їх неможливо.

ГАЛИНА — Певно так. Сотні мільйонів народу, в своїх стражденнях, глибше пізнають себе й викують кращу майбутність.

ВІКТОР — Браво, Галочка! Воно до того йде. Нехай це виллеться, ну, скажімо, в форму світової федерації, але кожний народ у себе дома повинен бути хазяїном.

ЄВГЕНІЙ — Так у чому ж річ? СССР і проводить цю ідею!?

ВОЛОДИМИР — Ну, друже мій, притулив ти горбатого до стіни.

ЄВГЕНІЙ — А хіба це не так?

ВОЛОДИМИР — СССР це тюрма для свободолюбивих народів. Так, так. Це в'язниця, острог. Різниця тільки в тому, що в СССР, замість бубнового туза, на кожному «арештанті» красується п'ятикінцева зірка. Оце тавро й хотять пристібнути у всіх частинах світу.

ЄВГЕНІЙ — Ой, Володю, зо мною ти можеш так говорити, але в другому місці...

ВОЛОДИМИР — Чудно. Шанхай — міжнародне місто,

де є свобода слова і все необхідне для культурної людини.

ЄВГЕНІЙ — Ну, про культуру цього Жовтого Вавилона ти краще промовчи.

ГАЛИНА — Чому? Тоді я за нього. Хм... ти маєш на увазі те, що він портове місто і в ньому є розпуста, але це від людини залежить, як держати себе.

ЄВГЕНІЙ — Хе-хе... Ну, нехай уже він красномовствує устами Тараса Степановича, а ти куди лізеш?

ГАЛИНА — Ти, Женю, великий нахаба.

ЄВГЕНІЙ — Та не може бути!?

ГАЛИНА — Нахаба й скінчений дурень. Тобі знов у голову лізе думка про подорож у СССР? Що ж, не барись: в цей час, для таких як ти, широко відчинились двері в советське консульство. Навіть закликають: милости просимо. Можете одержати советський паспорт і не тільки особисто, але й через третю особу. Ми тепер світ-зоря миру для всього світу. Ми перемогли всіх і ми тепер преобразились.

ЄВГЕНІЙ — А давно ти приміряла вбрання літуна й збиралася в Москву?

ГАЛИНА — Що ти носишся зі своєю Москвою!?

ЄВГЕНІЙ — Хоч воно й правда: в осебі Володимира ти знайшла собі втіху й зробилась розумною.

ВІКТОР — Ну, це вже ти даремно... Можна сперечатись, але...

ВОЛОДИМИР — Нехай, нехай.

ЄВГЕНІЙ — Мене обурює ваше відношення до Батьківщини.

ВОЛОДИМИР — СССР не Батьківщина, не Україна - Русь і навіть не Росія. Це породження III інтернаціоналу, з його міжнародним ярмарком і чортовою крутілкою, на якій крутять таких як ти. Хм... оголосили лозунги: «Родина», «Отечественная война» і навіть патріарха посадили й засурмили. А коли? Тоді, як побачили смертельну загрозу. Ім треба затримати владу в своїх руках!

ВІКТОР — О, це так. Вони переконалися, що крім гармат, танків і літаків треба викликати у народа силу релігійно-національного духа.

ГАЛИНА — І яке нахабство: вони, безбожники, атеїсти, потяглись до великих святих і патріотів.

ЄВГЕНІЙ — Усі засоби гарні, коли треба досягнути мети: треба було перемогти ворога і перемогли.

ГАЛИНА — (Додає) Ми. Так? Ми орали!

ЄВГЕНІЙ — А, ти краще замовкни!

ГАЛИНА — А, це ж чому?

ЄВГЕНІЙ — Тому, що ти після одруження свого «я» не маеш.

ГАЛИНА — Навпаки: я його в собі знайшла й воно з тобою розмовляє. А ось ти до цього часу говориш мовою тих, які дійсно нічого свого не мають, бо опинились у рабстві й мусять голосити, що знайшли рай.

ЄВГЕНІЙ — Значить, по твоему я раб? Ідіотка.

ГАЛИНА — Ось як! Дуже жалкую, що в моїй особі ти бачиш відображення своєї особи.

ЄВГЕНІЙ — Подумаєш, яка дотепність! Ти спочатку навчись хоч зуби рвати, а то...

ГАЛИНА — Та ось я й хочу почати з твого «большевичка», який не дає тобі спокою.

ВОЛОДИМИР — Ха-ха-ха!

ЄВГЕНІЙ — А чоловіченько задоволений... Ну й парочка ж!

ВІКТОР — Дуже гарна. Мабуть в душі сам радіеш?.. А хитра механіка політика. Тепер мабуть немає такого куточка, щоб не було сперечань. Хлібом не годуй, тільки дай наговоритися про досягнення й створити палку резолюцію. Мимоволі згадую, як ми бачили в Донбасі робітників, голодних, напівроздягнутих, змучених, але всі були захоплені сперечаннями, і як завжди: куди кінь з копитами, туди й рак з клешнею.

ВОЛОДИМИР — Татусь каже: скоро горло пересохне і всі народи кинуться знов до своїх криниць, з свіжою водою.

ЄВГЕНІЙ — Даремна надія. Ми живемо в нову добу.

ВОЛОДИМИР — Нічого. Життя це такий млин, який багато перемолов усіх діб. А ці 30 років божевільних досвідів, — ніщо перед Вічністю.

ЄВГЕНІЙ — Чорт візьми! Та говори ти своїм язиком!
До якого часу ти будеш під опікою свого татуся?
(Чути спів у супроводі рояля. Тарас Степанович співає романс муз. Рахманінова: «Христос Воскрес!» — українською мовою) Ось він!..

ВОЛОДИМИР — До речі. Ти прислухайся, який глибокий зміст слів і музики!?

ГАЛИНА — Та замовкніть хоч на хвилину!.. (Слухають до кінця співу)

ЄВГЕНІЙ — Ну ѿ що ж? Дві тисячі літ минає, а вони одне й те ж: «Христос Воскрес!» І як не обридне?

ВОЛОДИМИР — Сонце світить трохи більше.

ЄВГЕНІЙ — Воно світило до Христа й буде світити.

ВОЛОДИМИР — Безперечно, бо Життя, це Предвчний Христос-Бог.

ЄВГЕНІЙ — Гаразд. Якщо ти покладаєшся виключно на християнство, то чого ти забуваєш, що в цей час, навіть патріярх скилив голову перед советською владою?

ВІКТОР — Серед учеників Христових був і Юда Іскрайотський.

ГАЛИНА — Укінчено правдиво.

ЄВГЕНІЙ — І вона туди ж. Ех... ну, вас до чорта! Нема інтересу з вами говорити. Тарас Степанович усім вам затуманив голови.

ГАЛИНА — Давайте краще застіваемо: «Вставай проклятьем заклейменний, весь мир голодних и рабов...»

ЄВГЕНІЙ — Ідіотка.

ВОЛОДИМИР — Ха-ха-ха!

ГАЛИНА — (Продовжує співи) «...Кипит наш разум возмущений...»

Ява II

(Виходять на терасу: Наталія Іванівна, Герасим Борисович і Тарас Степанович)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Подивіться ви на них! (Ходить з тераси) Що трапилося?

ЄВГЕНІЙ — Ваша донечка «психує».

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Фу... Який поганий вислів!

ГЕРАСИМ БОРІСОВИЧ — Євгене! Скільки разів я

прохав тебе не вживати таких безсороюних, мерзотних слів?

ГАЛИНА — Чого витрищив очі?.. Він знов за собою нічого не помічає. Послухали б, як він тут розійшовся.

ВІКТОР — Галю, залиш. Ну, що особливого? Позмагались на тему дня, ну й годі.

ГАЛИНА — Мені здавалось, що він заспокоївся. Минуло стільки років після харбінського життя, і на тобі: знов закрутилася голова!

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Та в чим же річ?

ГАЛИНА — Перемога ССР не дає йому спокою. Знов радощі: «п'ятиліток», «стахановщини», «позичок» у голодних і таке інше. Проводьмо знов: примусовий труд, розправу над інакодумцями, знов насилення, кров, кров і кров!..

ЄВГЕНІЙ — (Злісно) Ну, ну, далі, далі!? (Тарас Степанович і Герасим Борисович сідають, а Наталія Іванівна підходить до Галини)

ГАЛИНА — Ми перемогли! Ми й ми, — без Америки, — тільки ми! Газети й журнали переповнені хвальбою про геніяльність отця народів...

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Стривай, стривай. Ти без жартів? Коли ж вам обридне язиком горох товкти?

ГАЛИНА — Спитайте Женю. Його знов мордує й він хоче спробувати...

ЄВГЕНІЙ — (Розпалившись, перебиває) Спробувати мати право на свої переконання? Так? Дивно, правда? Вам дивно, що ССР розбив віковічного ворога і з тріумфом празнуне перемогу? Вам дивно, що всі пригнічені народи всього світу вітають ССР? А ось мені зовсім не дивно, бо це явище цілком природне, як природне й те, що еміграція викинута за кордон, уже задихається й помирає.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — О, Господи, доки ж це? Неваже повторюється наша харбінська історія?

ГАЛИНА — Стривайте, мамусю!..

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Та не хочу я слухати ваші змагання. Живемо слава Богу, шматок хліба маємо, і це...

ЄВГЕНІЙ — (Додає) Міщанське гаразд.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Як тобі не соромно?

ЄВГЕНІЙ — Навпаки: мені дуже соромно, що я не там, а тут, в гнилому Жовтому Вавилоні, і задихаюсь, щоб тільки догодити вам. Я, молодий інженер, повний сили й мушу лагодити старі радіоапарати, рефріжератори і всяку сміхоту. Ну, скажіть: вам не жаль мільйонів братів, що згинули в боротьбі з німцями?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Жаль. А тобі не жаль мільйонів братів, знищених кровожерльовою червоною владою?

ЄВГЕНІЙ — Це діло боротьби з наслідком царизму.

Тепер нова доба і революція цього вимагає.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Вимагає загублення духової рівноваги, богозневажництва й заперечення духового початку в людині.

ЄВГЕНІЙ — А, залиште ви що нудну тему.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Крізь слізози) Не можу я більше слухати. (Пішла)

ЄВГЕНІЙ — (Захоплено) Милі ви мої, відкрийте свої вуха й послухайте, що там робиться!.. Джерелом б'є, кипить, клекоче нове життя нечуваної перемоги: будуються нові велетенські фабрики й заводи. Де були пустелі, там уже цвітуть розкішні сади...

ГАЛИНА — (Перебиває) Так, так! Стривай, я тобі допоможу. (З патосом) Там, з піснями дівчата, веселі й щасливі йдуть на колхозну роботу. На обвугляній землі, як гриби ростуть нові міста й села. В Москві, в нашій Москві, на місці Храма Христа Спасителя будеться «Двірець Советів» і на верху його буде красуватись велетенська статуя Леніна, нової світ-зорі людства... Стривай, стривай, це ще не все... Замість якоїсь там Сімфонії Чайковського — «12-й год», будуть слухати нову сімфонію «великих комуністичних досягнень». Ось тут уже буде музика нового відкриття. Тут буде і дихання печі, що витоплює залізо, і ревіння й харкотіння фабрик і заводів; тут буде й грім гармат, і гуркотіння танків, джижчання зграїв літаків й виття сірен;

тут будуть чутні вибухи атомових бомб і їх диво-глидні розриви; тут, у новій сімфонії, будуть брати участь усі сили пекла, щоб земля на дуба стала й видихом чорних задушливих туманів затьмила сяйво сонця!.. Ставай тоді на коліна, збожевілій народе, і з третінням душевним співай гімн «Перемога Сатани». Співай і не стогни. Усі повинні бути раді й щасливі, бо царює з безодні Цар!.. До його послуг, у нашій Москві, знайшовся патріярх, який кадить перед ним фіміяном. Навкруги стовпіще московського духовенства й народня маса, з відомим тавром на лобі. Чудово, правда? О, будь проклята ця «сімфонія» нових комуністичних досягнень!..

ЄВГЕНІЙ — Радій, Володю, і ви, Тарасе Степановичу, бо й моя сестра уже говорить вашим язиком.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Що ж, я радий бачити й почувати чистоту її серця і здоровий розум. А також радий тому, що мій син має таку дружину.

ЄВГЕНІЙ — Цілуйтесь, дітки.

ВОЛОДИМИР — Можна. (Підходить до Галі й цілує)

ЄВГЕНІЙ — Сімейна іділля.

ВОЛОДИМИР — Шкода, що неsovєтська.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ось що, Євгене! Ти даремно біснуєшся.

ЄВГЕНІЙ — То б то як? Як я можу не обурюватися проти вашого відношення до Рідного Краю? По вашому нехай би там царювали німці?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Не німці, але й не комуністична партія, не зграя інтернаціоналістів. Царювати повинен народ, який своєю кров'ю напоїв рідну землю, і він, тільки він, має право розпоряджатися нею.

ЄВГЕНІЙ — Так народ же одностайно вітає свою владу й знов вибрав у Верховний Совет видатних членів комуністичної партії!?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ти ніби маленька дитина. Кому це ти кажеш?

ЄВГЕНІЙ — Вам. Кожна чесна людина повинна призватись...

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ну, ну, ти обережніш у своїх висловах!

ГАЛИНА — Так, з татусем можна б говорити іншим тоном.

ЄВГЕНІЙ — Прохаю не робити з мене школяра.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Це ти з мене хочеш зробити школяра. Ти насмілюєшся мене навчати. Обережніш сину, обережніше Євгене Герасимовичу!

ЄВГЕНІЙ — Будьте ласкаві, без погроз.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Та, нарешті, в чому річ? Хочеш порвати зв'язок зо мною і сім'єю? Гаразд, але не смій ображати мене!

ГАЛИНА — Він вишкує спосіб виправдати цей вчинок.

ЄВГЕНІЙ — Перед тобою. Ідіотка.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Вона то не ідіотка, а ось ти...

ЄВГЕНІЙ — Що я? Певно, я не ви. Я не пеньок серед дороги!

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Що ти сказав? (Підійшов до Євгенія)

ЄВГЕНІЙ — Те, що чули. (Герасим Борисович б'є Євгена по лиці)

ГАЛИНА — Татусю, не треба, не треба!.. (До Євгенія) Ти знов шарпаєш сім'ю! Як тобі не соромно? Ходімте, татусю. Залиште його. (Пішли)

ЄВГЕНІЙ — (Нервово ходить по кімнаті) Ні, годі. Пора мені розлучитися з вами.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Женю, заспокойся й вислухай мене, в останній раз.

ЄВГЕНІЙ — (Роздратовано) Тарасе Степановичу! Я не навиджу вас! Розумієте? Ненавиджу! А тому дивуюсь, що ви звертаєтесь до мене й хочете щось сказати. Ну, що нового ви мені можете сказати? Що? Ви знаєте, що мені не цікаво слухати абстрактний виклад ваших думок. Він мені противний! Розумієте? Ви прагнете до неба, а реального, земного, життя, — сучасного людства, — ви не хочете бачити і під своїм релігійним гіпнозом держете других. Згодьтесь, що це насилия, це злочин!

ВОЛОДИМИР — Ну, це нісенітниця.

ЄВГЕНІЙ — А що, неправда?

ВОЛОДИМИР — Певно, ні. Ти занадто любиш опіратись на реальність земного життя і ніби хочеш відокремитись від нас тоді, як ми з тобою дихаємо одним повітрям, і такі люди, як і ти. Ми всі діти землі, яка без неба не може існувати й даремно ти ухиляєшся від цих розумінь.

ВІКТОР — Укінчено правдиво.

ЄВГЕНІЙ — Авежж, авжеж. Бо це говориться з підручника Тараса Степановича.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Це не мій підручник, а світової Правди, перед якою блідне все. Дорогий мій, тебе молодого інженера захоплюють досягнення советської науки, в техніці й промисловості, а та-кож захоплюють і скажені темпи робітників, що віддають останні сили й стогнуть від батогів комуністичної влади. А запитати тебе: що народ від цього має? Обшарпаний, голодний, безправний, він...

ЄВГЕНІЙ — (Перебиває) Цікаво: ви значить проти советської науки й її прогресу?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я проти її бездушності. Советська наука сушить мозок і не дає можливості почувати в природі Бога.

ЄВГЕНІЙ — Але без советської науки німіці роздавили б нас!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Якби Америка не помогла, то так би воно й було. Окрім того, в народі прокинулась душа й заговорила свідомість патріотизму. Народ переміг силою Духа, а не советською науковою. Дух переможе і в майбутньому.

ЄВГЕНІЙ — А, ви знов говорите устами попів у церкви.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Припустимо. А церква хіба не уявляє собою суспільства брацтва?

ЄВГЕНІЙ — Церква собою представляє людей з похилістю від дійсного реального життя, яке вимагає розв'язання соціальних проблем. Християнська ера уже віджила своє.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Цього навчають у советських школах. Знаю. Але Христос, — Предвічність, — і Силу Його Духа ніякі сили пекла не переможуть.

ЄВГЕНІЙ — (Нервово) Е, знов церковність... Давайте говорити загальною мовою.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — У мене є одна загальна мова, один язык: орача, пасічника, рибалки, пастуха й лісника, які стоять лицем, а не потилицею до Природи й устами їх та кобзарів виспівується Світова Пісня про перемогу над усім Любови, — у кожного народу. Ця пісня торкає серце й душу і підносить нашу істоту в височінъ!.. Це було, є й буде джерелом поезії музики, вінцем Духової Красоти в людині. Відтіля являється героїзм і нашого українського народу, виспіваний нашим Кобзарем.

ЄВГЕНІЙ — (Завзято) Ні, ні й ні! Це все не те. Це мова не сучасного життя. Тепер людство йде шляхом нової культури.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Та саме ж слово «Культ-Ура» виключає твої розуміння. Культура можлива тільки тоді, коли всі науки й наше життя будуть у згоді з вірою в Бога. А советська наука не-самовито галасує: «мир у всьому світі дає Сталін», «Отець народів — Сталін». Академії, університети, великі міста, фабрики, заводи, колхози і все, все імени Сталіна, а во ім'я Бога нічого нема!...

Ява III

(Входить Петро Тимофієвич, з правого боку)

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Можна?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Будь ласка, прохаю.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Це я, Тарасе Степановичу. Добривечір!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Доброго здоров'я. Боже мій! Яким це побитом? Відкіля, і чи давно на шанхайській землі?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Та ось четвертий день, як я вийхав з Тяньцзіну.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Приємно, приемно вас бачи-

ти. Сідайте та розказуйте. Але перш усього: де ви зараз мешкаєте? Де упорядкувались?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — (Сідає) Я все вам по порядку... Приїхав я вночі. Вийшов з пароплава на беріг і трохи злякався, бо перший раз побачив таке велике місто. Куди йти? Заїздних дворів, казали ще в Тяньцзіні, що немає, а на готель грошей бракує, ну й тиняється цілу ніч по Банду. А вранці пішов бродить по місту. Пощастило зустрінутись з земляком, вочманом, біля одного банку і він мені розказав дорогу до «Громади».

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ну, слава Богу. Діти, поклопочіться про вечерю.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — О, про мене не клопочіться, бо я вже ситий. Мене вже нагодували в «Громаді», та так нагодували, що не можу огам'ятатись...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — О, Господи! А що там трапилось?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Неваже це правда? Кому ж тоді вірити?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — А в чим річ?

Ява IV

(Входить Галина з словами: «Вечеряти будемо на терасі!»)

ГАЛИНА — А, Петро Тимофіевич! Добривечір.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Добривечір, Галино Герасимовно!

ГАЛИНА — Давно з Харбина? (Підходить й протягає руку)

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — З Харбина давно, а ось з Тяньцзіну недавно.

ГАЛИНА — Ось хто розкаже нам новини. (Біжить на терасу) Татусю й мамусю, ідіть швидше сюди!

Ява V

(Входить Наталя Іванівна й Герасим Борисович)

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Що, знову?

ГАЛИНА — Дивітесься, хто у нас.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Петро Тимофіевич! Приємно. ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Живий. Слава Богу! Спа-

сібі, що зайшов. (Здоровкаються) Ну, що там в Харбині? Що? Розкажуйте: чи живий наш друг Куценко? Сідайте, сідайте... (сідають, а молодь стоїть)

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Його заарештували разом з Шевченком і другими українцями, а вона після цього скоро померла.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (Хреститься) Царство небесне. Значить не пережила цього горя.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — В Тяньцзіні були чутки, що декого розстріляли.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Та чуток і в нас багато.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ну, а Куценка за які пропини забрали?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Та, бачите, на загальних зборах, перед приходом червоних, він прикладав до боротьби з советською владою.

ЄВГЕНІЙ — Однією ногою уже в могилі, а теж надумав шуміти.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Що значить, шуміти? Який ви все таки... Так ось про Харбин: усе, що було в Росії — реквизіції, арешти й розправа. Вирвався я з цього пекла й пробрався до Тяньцзіну. О, там уже не так: американці не давали волі. Заробив трохи грошей і, знаючи, що ви в Шанхаї і що у вас безпечніше, наважився обратись до Шанхаю. Іду китайським вантажним пароплавом та й думаю: яка нещасна доля нас, емігрантів!.. Советчики кричать про «Родіну», галасують, що вони її люблять, а нас називають зрадниками. А хіба я не воював проти німців у першій війні? Хіба я, недобитий, не зходив кров'ю? Хіба я не люблю свою рідну Матір, нещасну Україну?.. Я зрадник, я злочинець, геть з Рідного Краю! Там тепер місце для китайців, корейців і всяких чужих народів... Боже мій, що ж тепер з нашими жінками, дівчатами й дітьми?.. Кажуть, ти втік. Як же не тікати, коли на моїх очах розстріляли моого батька старого? І завіщо? Завіщо?! За те, що він хотів захистити любимого селянами священика. Царство йому небесне. Перед са-

мим розстрілом він виступив з докорами і коли почув погрозу кари смертю, то й підставив груди... Страшно згадувати... Вибачайте, я трохи ухилився. Так ось, я, значить, опинився в Шанхайській «Громаді». Ох, громадо, громадоночка наша, невже скрізь такий бруд, така нечисть? Той, кажуть, сидів у тюрмі за грабунок, той червоний шпигун... Правда, є на вигляд люди ніби варти пошани, але краще б мені було оглухнути, ніж прийшло слухати те, що вони кажуть про вас... Тарасе Степановичу, дорогий... (Крізь слози) Що з вами сталося? Господи, та я ж вас знаю, як непохитного і згоден за вас...

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Схвилювано) Та, нарешті, кажіть у чим річ?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Вас називають зрадником: кажуть, що ви взяли советський паспорт, відмовились від українства і ви тепер руський?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Ось воно що? Певна річ, що не татарин, не грузин і не жид. Кожний українець син Руси, правдивої, Київської Руси. А цікаво довідатись, хто ж це там так клопочеться про мене?

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Та там приїхали з Тяньцзінью: один з співробітників заступника голови Антикомуністичного Комітету, — відомого чекіста, — а другий, не розбереш, хто він такий, кажуть, ховається під чуже прізвище. Обидва ніби з Харбина вас знають, а потім вони жили в Тяньцзіні. Той, що з чекістом працював, був одночасно головою Тяньцзінської Громади, а другий членом. Ось вони й прийнялися за вас.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Заспокойтесь, дорогий земляче. Я такий же зрадник і злочинець, як і ви. Мені шкода, що ви піддалися сумніву й повірили в те, що я зрадник.

ГАЛИНА — Які нахаби, яка мерзота!

ВОЛОДИМИР — Та вже правда, кращого не скажеш.

ВІКТОР — Шанхайська «Громада». Не велика честь бути членом такої «Громади».

ЄВГЕНІЙ — Хе-хе... «Своя своїх не познаша».

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Боже мій, яка ненависть супроти вас, Тарасе Степановичу, і в Харбині, і тут в Шанхаї!..

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Значить, це все неправда?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Це нахабна брехня!

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Виймає з бокової кишені папір) Ось посвідчення Асоціації Емігрантів. Читайте. (Петро Тимофієвич читає) Від українства я ніколи не відмовлюсь, але перебувати в складі таких «Громад» я не хочу. Занадто в пам'яті «Харбінський Національний Дім». А національну роботу я, слава Богу, провожу, як і в Харбині, самостійно і своїми силами влаштовував п'еси: «Червоний сміх», «Самсон», «Сліпці», «Запорожець за Дунаем» і «Наталку Полтавку».

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — А «Громада» що?

ГАЛИНА — Нічого. На протязі скількох років і абсолютно нічого!

ВОЛОДИМИР — Не заважай: там зібралися «державного» розуму люди і вони знають, що роблять.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Значить, там зібралися провокатори? Але між ними є особи на вигляд і освічені й ніби чесні?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Якщо є, то ці особи дипломовані йолопи й політичні байстрюки.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я б цього не сказав.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — А, кинь ти свою сантіментальність! Українське питання на Далекому Сході в цей час вимагає глибокої аналізи і вживиття національно-державних заходів, щоб його, — це питання, — розв'язати. Переселенці живуть коло ста років, вони вже приросли, а тому тут потрібне не одне горляство про самостійність.. Хм... Діждуть якогось свята, нап'ються горілки й ревуть: «Ще не вмерла Україна»!.. Ось в цьому вся діяльність. Хоч воно й правда: печатку «Громади» мають, листуються і з Америкою, і з Канадою, одержують газети й журнали, і все ніби як слід — читайте панове. Та біда в тім, що нема кому читати, бо вся Громада, як і вся шанхайська українська держава, це:

«ви та я, та ми з вами». Але зібралась тепла компанія, яка не падає духом і не соромиться іноді вигукнути: «На наш вік вистачить дурнів!» Правда, цих «дурнів» набереться в «Громаді» всього 50-70 душ, але це їх не турбує: в Америці та в Канаді про це не знають, а тому є рація триматися печатки, — «Шанхайська Громада». Шанхай має українців понад 2 тисячі.

ВІКТОР — Це все правда, гірка правда.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Так, це все так. Але Бог їм суддя. Я, особисто, буду радий, якщо ця купка людей своїми наклепами та ганьбою принесе хоч краєлинку користі в національній справі.

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — І завіщо вони так провокують?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Не дивуйтесь: скрізь за лаштунками перебувають червоні. Вони сильні в своєму злочині й стараються, щоб я серед українців був чужий. Відсіля всякі наклепи й ганебна брехня.

ЄВГЕНІЙ — Але так, чи інакше, а ви тепер для всіх чужий і непотрібна людина. Я дивуюсь, що ви ще силкуєтесь тягти других за собою. Ви ніби бажаєте, щоб і вони зробились... (вагаєтесь) живими трупами.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — І ти маєш сміливість вибрати такий вираз?

ЄВГЕНІЙ — Я називаю речі їх власним іменням.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Женю!.. Боже мій, що ж це таке?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — А те, що і ти, і я, і всі, що інакше думають, усі ми живі трупи.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — (Додає) Бо живемо вірою в країну майбутність, вірою в релігійне й національне відродження.

ЄВГЕНІЙ — Як би ви знали, як я вас ненавиджу!.. Ви солодка отрута для нашої сім'ї!

ГАЛИНА — Ну, ти, здається, зовсім обезглуздів.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Біснуватий.

ГАЛИНА — Навіщо ти піднімаєш бешкет?

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Очевидно для нього мало одного ляща.

ЄВГЕНІЙ — Вам подобалось? Ні, мабуть годі. Годі, та-тусю!

ПЕТРО ТИМОФІЄВИЧ — Вибачайте, мені треба йти.

Я ще зайду на цім тижні. Вибачайте.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Вибачайте, що ми вас так прийняли. У другий раз ми зустрінемося при іншій обстанові. (Пішли)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ти мені скажи відверто: хто ти такий і чого ти хочеш?

ЄВГЕНІЙ — Я син СССР, а ви всі відломки вашої України, з сумним минулім. Ви, для нового життя, мерці! Чусте? Мерці! І нічого мені від вас не треба!.. (Хоче йти)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Ні, стривай. Такий хоробрий син СССР і тікаєш? (Заступив йому дорогу) Нам треба скінчити раз назавжди з цією боліячкою. (Заплився гнівом) Розумієш?

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — О, Господи, що ж це у нас робиться? (Присіла й плаче)

ГАЛИНА — Не затримуйте, нехай провітриться. Це на нього советська паспортна хвороба напала.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Якщо ти чесна людина, то з цього моменту ти повинен забути ім'я й прізвище твоого батька. Розумієш? Я збавляю тебе цього права! Ти тепер байст्रя СССР! Геть з мого дому!!!!

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Опам'ятайтесь ви обидва! О, Господи!.. (Підходить до Євгенія) Женю, сину любий, ти хочеш мене бачити мертвю? (Плаче)

ЄВГЕНІЙ — (З мукою) Мамо!..

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ходім до мене, благаю... Я хочу поговорити з тобою. Невже ти більше не любиш свою рідну мамусю?..

ЄВГЕНІЙ — Я не можу зараз...

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — (З розpacчем) Женю!

ЄВГЕНІЙ — Ну, гаразд, гаразд. Застопойся.

НАТАЛІЯ ІВАНІВНА — Ходім, ходім... (Бере за руку й пішли)

ВІКТОР — Він напевно заглядає в советський клуб, зустрічається з учорацьними емігрантами і піддався їх впливу. Потім, він же любить сперечатись до образи. Заспокойтесь, Герасиме Борисовичу, ви ж добре знаєте, що він дуже впертий і самолюбний.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Та це так, але він переступає межі дозволеного.

ВОЛОДИМИР — У нього дійсно є якесь хворе бажання сперечатись, але потворні сторони советського життя, його іноді теж кусають і він часто чухає свою потилицю. Недавно я мав з ним балачку про наш Катедральний Собор. Відомо, що советчики хотіть відібрати його у нас, емігрантів, і тут величезну ролю відіграє їх консульство. Отже, коли він почав вперто доказувати, що в ССР тепер відчинені церкви й дали народу повну свободу, то я звернув його увагу на той факт, що в пасхальному числі советської газети, «Шанхайская жизнь», не сказано ні единого слова про світовий Великий Празник Воскресіння Христа. — Не кажучи вже нічого про відсутність традиційних поздоровлень. — Ось тут я його й запитав: Навіщо ж советчикам собор? Де ж чесність? Де логіка? — Він спочатку закрутівся, вишукуючи змогу виправдатися, а потім плонув і вилявся: «дійсно, шахрай! наволоч!» і додав декілька відповідних вартих слів...

Ява VI

(Входить Тарас Степанович)

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Говориш, прийняли гостя?

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Та нічого. Він ще зайде.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Задля Бога, ти прости, друже. Він сьогодні на вдивовижу був зневажливий і образливий.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Я його розумію і прощаю.

Це наш обов'язок. Ми, батьки, мусимо брати на

увагу умови життя для молоді й шалену агітацію червоних.

ГЕРАСИМ БОРИСОВИЧ — Так, розкладова робота на повному ходу.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Але, як би вороги не старалися, а еміграція має неабияку силу, бо вона з'являється втіленням ідеї світлого релігійно-національного відродження і їй судилося відіграти величезну роль в будівництві Нового Життя.

ГАЛИНА — Дай, Боже. Я теж вірю в нашу перемогу.

ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — В цей час у всіх на устах советський паспорт. Ніби взявши його розв'язуються всі хворі питання. В цей момент я мимоволі згадую свої юнацькі літа і свій рідний Хорол на Полтавщині... Одного разу, з клуночком в руках та з паспортом в кишенні ішов я на залізничий по лустанок. Подорожі завернув на кладовище, щоб попрощатися з могилою своєї матері. Виплакався і всю дорогу думав: куди занесе моя доля? В той же час держав руку в кишенні і міцно стиснув в ній паспорт, бо боявся, щоб не загубити його. А коли підходив до полустанка, то обережно вийняв з кишенні, прив'язав до хрестика на грудях і заховав у пазуху. Пам'ятаю, як підійшов вантажний потяг, як я заскочив на гальмовий поміст і поїхав!... З того часу багато літ минуло: мені вже 65, а не 16. Багато я бачив і пережив, багато вже забув, але про цей паспорт добре пам'ятаю. Ось уже підходить час заходу моого сонця, і я почуваю, як швидко підходжу до останньої смуги, але, як тоді, в юнацтві, бачу попереду привабливу, таємну далечінь, над якою схилилось ласкаве небо, осяяне західнім сонцем. Як і тоді, з таким же скарбом, але вже стою коло останньої смуги. Згадую свій Рідний Край, Святу Україну, згадую її паспорт, прив'язаний до хрестика на грудях і молюсь: Слава Тобі Господи за це багатство, яке скоронив Ти в моїй душі. Інших паспортів мені не треба. Наперед, діти, наперед і ти, друже Герасиме, — з родиною, — наперед,

назустріч Зорі, Нового Поновленого Життя, обвіяному
Божою ласкою, — Духом Святым!
ВСІ — Слава Україні! Слава!!
ТАРАС СТЕПАНОВИЧ — Амінь.

З а в і с а

З А В И С А

Париж

27 лютого 1955 р.

P. I. U. F. 3, rue du Sabot Paris, 6
